МАССА А МЕХКАШКАРА ПРОЛЕТАРИШ, ВIАШАГIКХЕТА!

# СЕРДАЛО
## свет

Советски Союза Коммунистически парте Нохч-ГIалгIай областнойи Грозненски городскойи комитетий а Нохч-ГIалгIай АССР-а Лакхехьарча Совета а орган

Ера 22 ОКТЯБРЬ 1959 шу № 85 (2397) Мах 20 кеп.

# Сихде хьажкIаш чуэцара а уж паччахьалкхенна дIаялара а балхаш

ХIанз вай Нохч-ГIалгIай республика юрташка деш латтача дуккхача балхашта юкъе керттера болх ба хьажкIаш сихагIа чуийца яхари, паччахьалкхенна ялат дIадалара план ханнахьа кхоачашъяри.

Ханнахьа хьажкIаш чуэцар а уж паччахьалкхенна дIаялара план кхоачашъяр а боккха лоархIам болаш болх хилар дика кхета а деш, из болх толамца кхоачашбеш йоахк республикера дукхагIа йола районаш. Цар цу гIулакха, Сийлахь - йоккхача Октябрьски социалистически революцен 42 шу дизара сийна а хургйолча ССКП ЦК Пленума сийна а лакхера социалистически декхараш тIа а ийца уж доккхийча толамашца кхоачашду.

ХIаьта укх шера хьажкIаш чуэцара балхаш соахка укх хана хинначул дикагIа лел. 1958-ча шера 15-ча октябре чуийца хинна хьажкIаш еррига чуэца езарий 64 процент хиннаяле, укх 15 октябре чуийца яьннараш 81 процент я.

Гудермесски район хьажкIаш чуийца а паччахьалкхенна ялат дIадалара план кхоачашъяь а, гуйранара ялаташ дIадийна а яьннай. Цу районерча къахьегамхой уж толамаш доахилга вIаштIехьдаьннад цар механизатораша машинашка дика болх байтар а, хIаьта мехкдаьтта доаккхача а машиннаькъа а болхлошеи гIулакхерча нахеи царна новкъостал дар а бахьан долаш.

ХьажкIаш чуэцара болх дика вIашагIа а белла из тIехкхоачашбара шоаш тIаийца социалистически декхараш ханнахьа, толамца чакхдахара беррига къахьегамхой оарцагIа а баьха дика болх беш я Надтеречни Наурски районаш. Цу районаша хьажкIаш чуэцара планаш 98 процент кхоачашъяьй 15 октябре. ХIаьта укх деношка еррига хьажкIаш чуийцай паччахьалкхенна дIаеннеи иргйолаш а я.

ХьажкIаш чуэцаш а паччахьалкхенна ялат дIадалара план кхоачашъеш а иштта дика балхаш даьд Грозненски районо а. Из а укх деношка хьажкIаш чуийца а паччахьалкхен план кхоачашъяь а яргья.

Дукха я хьажкIаш чуэцара доккхий балха толамаш даьха совхозаши, колхозаши, бригадаши, звеноши. Масала № 1 йола шурий совхоз хьажкIаш чуийца а гуйранара ялат дIадийна а яьннай. Шии звеной 32 гектара тIа 100 совгIацентнерга кхоачаш хьажкIаш а хьувкъаь, уж сихха чу а эцаш, ший социалистически декхараш а паччахьалкхен план а кхоачашъеш йоалл «Октябра 40 шу» яхача совхоза Долакха-Юртарча отделене Кусиева Зайдата хьалхле лелаю звено. Ха бола ялат чуийду комбайн хьажкIаш чуиергйолаш тоа а яь, цунца диинахь 8 гектар хьажкIаш чу а эцаш болх беш воалл Сунженски районерча XX партсъезда цIерахча колхоза комбайнер Ибрагим Петрович Трушкин. ХьажкIаш чуэцача балха нормаш 120—150 процент кхоачаш а еш, комбайнашца болх ба Самашкински совхоза шоллагIча отделене механизатораш, цхьан гектара тIара 40 центнер хьажкIаш а йоахаш, уж чуийца а баьнна, хIанз кхы а зябь аха болабеннаб. Цу тайпара балха толамаш даьха моттигаш кхы дуккха а я.

Цхьабакъда, ишта дика лелац хьажкIаш чуэцара балхаш масса а йолча районе, совхозе, колхозе. Цхьайолча районаша хьажкIаш чуийца ялара а паччахьалкхенна ялат дIадалара план йистеяккхара а республика чIоагIа юха увз.

ЧIоагIа во лел хьажкIаш чуэцара балхаш Советски, Веденски районашка, тIеххьарча пхье диинахь вIалла хIама а даьдац цар из лоархIамера болх сихбара.

ХьажкIаш чуэцара балхаш эггара вогIа лел Наьсарен района совхозашка. Цар 15-ча октябре хьажкIаш чуэцара план 23 процент мара кхоачашъяьяц.

Болх эсала, во лелар, из лартIа вIашагIа ца боллар, машинашца, комбайнашца болх бе безам ца хилар, цхьаолча механизатораша комбайнашта а тракторашта а ремонти гIулакхи эсала дар, балха дисциплина ца хилар да. Масала, «Октябра 40 шу» яхача совхоза Долакха-Юртарча отделене трактористаша тракторашт балха юкъера хьа а йоахаш шоашта дос да хьунагIа кхийлай, къаракъ мала Берса-Юрта а Гоалсолта-Юрта а кхиилай, ремонт яь балха араяьнна комбайнаш лерттIа болх беш яц.

Фу йоах цу воча гIулакхаша? Цар йоах, цу отделене доалдеш саг вац, дисциплина яц, кхетама болх лелабе беззача тайпара лелабаьбац, района а совхоза а партийни организацеша шоай болх ледара лелабаьб. Цу отделенерча Кусиева Зайдата хьалхле лелаеча звенос санна вокхар а болх бора, болх дика а хила беззача тайпара а леларгбар.

Цу районе бахача болх бе декхарийла болча нахах ахаш балха ара боалаш бац. Болх берий а цох безам эккхийт, болх а ца беш, балха духьалара зуламера къамаьлаши, харцдараши, доацараши а дувцаш, базараш, къоалаш кхы во гIулакхаш а леладеш цох бахача цхьаболча наха. Цу наха советски законех доагIар дIадала а деза.

Йоачаш дIа а яьнна хIанз геттара дика балха ха эттай. Районашкарча партийни, советски, профсоюзни организацей, совхозий, колхозий кулгалхоша беррига низ тIаьахьита беза шоаш тIаийца социалистически декхараш толамца кхоачашдара. ХьажкIаш чуэцара а паччахьалкхенна ялат дIадалара а план ханнахьа кхоачашъяра а беррига къахьегамхой оарцагIбаха беза. Болх планаца вIашагIболла, балха дисциплина лакхъе, балха учет тоае, къахьегамхой балхаца безам хургболаш баьча балхах доагIар ханнахьа дIадала деза.

Болх толамца йистебаккхара мел эшар: техника, нах, кхымелдар масса а районе долаш да, болх дика вIашагIболлари цунна лерттIа доалдари мара хIама а эшаш.

# ДАЬХЕННА—ДУКХАГIА ДУЛХ!

☆ ☆

## ДикагIа болча хьакхарч лелаеча болхлой Республикански совещане дакъа лоацаш хинначар

## Нохч-ГIалгIай АССР берригача хьакхарч лелаеча болхлошка а юрта боахама специалисташка а даь

# КХАЙКАРАЛ

**Деза новкъостий!**

Берригача мехка шерра яьржай хьатIайоагIача ССКП ЦК Пленума доагIача тайпара накъадахар духьа лаьцна социалистически яхь. Вай Сийлахь-йоккхача Даьхен берригача къахьегамхоша а санна, шоай беррига низ тIабохийт республикерча хьайбаш леладечар, Пленум хьаелла ди кердача къахьегама толамашца белгалдаккхар духьа, хIаьта цар хIанзале а доккхий толамаш а даьхад.

Соахкарчул 10,6 эзар хьакха дукхагIа хиннай республикерча колхозашкеи совхозашкеи. ДукхагIа хиннад хьадаьккха а паччахьалкхенна дIаденна а хьакхий дулх. Хьакхарч лелаеча дика толамаш даьхад Горячеисточненски совхоза коллективо. Цо 9 бетта 2720 хьакха чукхоабаш йорстаяь араяьккхай, е соахка цу ханна яьккхачул 2-зза дукхагIа.

1 октябрь тIакхоачаш Грозненски шурий совхозе духхьашха яхкача хьакхарчех 698 хьакха яхкай. Iоаь хиннача 7000 хурсках 98,8 процент хьалкхею. Балхаш во даьдац Назрановски совхоза, Сунженски районерча «Победа» яхача колхоза хьакхарч лелеча фермай коллективаша а, иштта кхычар а.

Хьакхарч лелаеча доккхий толамаш дахара эггара бокккхагIа лоархIам бараш нах ба, Iилманнеи «хьалха латтача опытаи карагIдаьннараш творчески балха юкъе а кхухьаш, балха гIа Iалаьмате доккхий толамаш доахаш йола кадраш я.

Чуоттаяь лоаттаеча 300 хьакхийна гIулакх деш хиннача Грозненски шурий совхоза свинарка Вихлянцева Марияс деннеи бийсаннеи хIара хьакхийна 562 грамм дулх тIакхетийтай; Красноармейски совхоза свинарка Курупчук Зояс ше гIулакх деш йолча 25 нана хьакхех хIараненa тIехьа дика унахцIена а йолаш 9 бетта 16 хурск хьалкхеяьй; Сунженски районерча «Победа» яхача колхоза свинарка Мироненко Варварас хIара нана хьакхийна тIехьа 20 хурск а кхеяь, 1959 шера ше тIаийца социалистически декхараш хана хьалха кхоачашдаьд; Грозненски шурий совхоза свинарка Короткова Татьянас цхьаккха ца йолийташ хьалкхеяьй 21 нана хьакхех хIаране яь 18 хурск; Горячеисточненски совхоза свинарка Дзюба Верас цхьаккха ца йолийташ хьалкхеяьй шийгарча духхьашха яхкача хьакхарчаша хIаране яь 9 хурск.

Иштта дика балхаш де йиш я хIара ферме, нагахь санна цигарча болхлоша, мехка шортта дулх даккхара дола деррига халкъа юкъара декхар кхоачашдеча шоай гIулакх мел боккха лоархIам болаш да кхетадойя.

Шу чакхдаллалца юхейисача кIеззига мара йоацача хана мамогга дукхагIа воай низ тIабахийта беза вай хьакхарч ебаяра мел эшаш дола хIама кхоачашдара. ДукхагIа йола хьакхарч чуоттаяь кхабарна къаьстта дукхатIа теркам тIа а бохийташ, чулаттача хIара хьакхийна деннеи бийсаннеи 500—600 граммага кхоачаш дулх тIакхетийта деза вай.

Нана хьакхарчашта дуадеш долча доакъара гIулакх бокъонгахьа даккха а доакъарий рационашта юкъе концентрированнии доакъарашца цхьана эхьа йоли, силоси, кхыдола хьаьна доакъараши хила деза. ТIаккха бизза пайда лургба рационаша, хьакхарчаша хурскаш дукхагIа а ергья, шура дукхагIаа Iоаергья, цу духьа хурскаш унахцIена а дегIа онда а хургья.

Хьакхарч лелаяра балха юкъера керттера дар фуд аьлча, духхьашха яхкача хьакхарчех мамогга дукхагIа пайда эцилгеи хьакхарч ца йойташ Iалашъелгеи да. Цу гIулакха лоархIам болаш да духхьашха яхкача хьакхарчаша март бетта а апрель беттал тIехьа ца йоалийташ а хурскаш яр. Колхозийи совхозийи балха майрра юкъекхахьа деза Iилманнеи хьалха латтача опытаи карагIдаьнна кортамукъа хийца хьакхарч йоажаяр, шоай мурдилгашка декъа доакъараш а хьувкхаш хьакхарч чукхабар, промышленни скрещивани яр, духхьашха яхкача хьакхарчех пайда эцар а лоацача хана чухь хьакхарч лелаечара къахьегама овсарле лакхъе а, хьакхий дулх дуккха а дукхагIа даккха а, из хьадаккхарга дIабода мах лохбе а йиш хулийтаргйолаш дола кхыдараш а санна дола хIамаш.

Юрта боахамерча берригача болхлоша шоай керттера теркам тIабахийта беза фермашта механизаци яра. 1960 шера республикерча колхозийи совхозийи хьакхарч лелаеча ерригача фермашка механизаци яра эшаш мел йола торонаш вайга йолаш я аьнна хет тхона.

Республикански совещане дакъа лоацаш бараш дог тийша ба республикерча хьакхарч лелаеча болхлоша, юрта боахама специалисташа хIанз яьржача социалистически яхье керда доккхий толамаш доахаргхиларах а, шоаш тIаийца социалистически декхараш сийленца кхоачашдергхиларах а хьатIайоагIача ССКП ЦК Пленума доагIача тайпара накъа гIолга Iалащдергхиларах а.

## ДОЯРКАЙ ТОЛАМАШ

Первомайски района шурий-товарни фермай доаркаш Сийлахь-боккхача Октяора 42 шу дизара сийленца накъа баха гIерташ шоай низ а хьинар а ца кходеш болх беш ба.

Укх шера къаьстта дика болх баьб Ленина цIерах йолча шурий-товарни ферма къонача доярка Попович Марияс. Цо лелабеш ворхI етт ба. ХIара бетташ болча Iаттагара шера 1200 килограм шура яккха езача 1-ча октябре 1823 килограм шура яьккхай цо.

Цу тайпара болх беш я «Дружба» яхача колхоза доярка Пошева Хьава. Ийс бетта хIара бетташ болча Iаттагара 1730 литр шура яьккхай цо.

Царна тIехьа ца юсаш болх беш я Орджоникидзе цIерах йолча колхоза доярка Хачароева Совдат. Ше гIулакх деча хIара бетташ болча Iаттагара ийс бетта 1660 литр шурий яьккхай цо.

Цу района доаркаш паччахьалкхенна дукхагIа шура дIаялара духьа шоай беррига низ тIабахийта болх беш ба.

А. АУШЕВ

КИЕВ. Ленина улици Крещатики вIашагIкхеттача.
В. Сычева сурт. ТАСС фотохроника.

# СССР промышленносто 1959 шера III-ча кварталаи ийс беттаи йола паччахьалкхен план кхоачашъяра итогех

## СССР Министрий Советерча Центральни Статистически Управлене бай хоам

ССКП XXI-ча съездеи ССКП ЦК июньски (1959 ш.). Пленумеи решенеш кхоачаш а еш промышленноста болхлоша социалистически яхь йоаржаярах 1959 шера III-ча кварталаи ийс беттаи йола план тIеххкхоачашъяьй промышленносто арахийцача ерригача продукцега диллача а лоархIамегIа долча продукце тайпашта а.

**1959 шера ийс бетта йола валови продукци арахецара план 4 процент совгIа тIеххкхоачашъяьй СССР промышленносто. 1959 шера ийс бетта промышленносто арахийца продукци соахка цу ийс бетта арахийцачул 12 процент дукхагIа я.**

**Ерригача союзни республикаша кхоачаш а тIеххкхоачаш а яьй валовой продукци арахецара а, хIаьта цу тайппара лоархIамегIа дола промышленни продукце тайпаш дукхагIа арахецара ийс бетта йола план.** Ийс бетта йола план кхоачаш а тIеххкхоачаш а яьй Калининградски совнархозагара дIамелъиккхача халкъа боахама Советаша.

Паччахьалкхен промышленноста къаьст-къаьстача доакъоша арахецаш йола валови продукци дегIаяр укх даннеша хьахьокх:

| | 1958 шера ийс бетта арахийцачунца проценташ нийсдича ийс бетта лоархIаш 1959 шера арахийцар. |
|---|---|
| Iаьржеи бос болеи металлурги | 109 |
| Йоагоча хIамайи энергетически промышленность | 109 |
| Машиностроительнии металлообработкеи | 115 |
| Химически хьамча хIамаш юи промышленность | 110 |
| ГIишлой материалаш хьаю промышленность | 123 |
| Хьуни, каьхатеи, хьу чакхйоахеи промышленность | 109 |
| Йига промышленность | 108 |
| Кхачан промышленность | 113 |

Промышленни продукце лоархIамегIа дола тайпаш 1958 шера ийс бетта мел хьадаьд хьахьокх укх даннеша:

| | 1959 шера ийс бетта хьадаьраш. | Процентех лоархIаш 1958 шера ийс бетта хьадаьращца нийсдича. |
|---|---|---|
| Чон — миллион тонн | 31,8 | 109 |
| Болат — миллион тонн | 44,4 | 109 |
| Прокат — миллион тонн | 34,7 | 108 |
| Болата турбаш — миллион тонн | 3,9 | 114 |
| Кокс — миллион тонн | 39,7 | 105 |
| Аьшка руда — миллион тонн | 70,5 | 106 |
| КIор — миллион тонн | 380 | 102 |
| Мехкдаьтта — млн. тонн | 95,3 | 114 |
| Газ — миллиард куб. метр | 26,1 | 124 |
| Электроэнерги районашкара электростанцеши блокстанцеши) — миллиард киловатт-сахьат | 166 | 112 |
| Минеральни удобренеш — млн. тонн | 9,5 | 103 |
| Серни кислота — миллион тонн | 3,7 | 106 |
| Говзалца хьабаь а синтетически а хьоаса — эзар тонн | 131 | 108 |
| Автомобилий хьамча чархаш — млн. | 11,5 | 108 |
| Химически оборудовани — миллиард сом | 1,2 | 149 |
| 100 киловатт совгIа низ бола электродвигателаш — эзар | 13,4 | 112 |
| 100 киловаттага кхаччалца низ бола электродвигателаш — млн. | 1,9 | 114 |
| Металл теда станокаш — эзар | 108 | 105 |
| Автомобилаш — эзар | 367 | 96 |
| цу даькъе: | | |
| Грузовой автомобилаши автобусаши | 274 | 93 |
| Легковой автомобилаш | 93 | 103 |
| Трактор — эзар | 159 | 96 |
| Тракторий нохараш — эзар | 117 | 99,2 |
| Тракторий косилкаш — эзар | 62,6 | 110 |
| Шоаш лела ялат чуэца комбайнаш — эзар | 38,8 | 175 |
| Машиннаькъашка лела тепловозаш | 708 | 143 |
| Машиннаькъашка лела электровозаш | 321 | 121 |
| Машиннаькъашка лелаю кир кхухьа вагонаш — эзар | 29,4 | 97 |
| ГIишлошка йихьа цIена хьу (колхозаша йихьар йоацаш) миллион кубически метр | 185 | 104 |
| Каьхат — миллион тонн | 1,7 | 105 |
| Цемент — миллион тонн | 28,6 | 117 |
| Шифер — миллиард лист | 1,9 | 110 |
| ВIашагIдоахка аьшка-бетонни гIовнаши доакъоши — миллион куб. метр | 18 | 129 |
| Корашта детта кизгаш — мил. кв. метр | 100 | 102 |
| КIадаш — миллиард квадратни метр | 3,4 | 106 |
| Зипаш — миллион квадратни метр | 308 | 108 |
| Гата — миллион квадратни метр | 358 | 110 |
| Даьри — миллион квадратни метр | 509 | 99 |
| Телатах баь кога гIирс — млн. пар | 287 | 109 |
| Мотоциклаши мотороллераши эзар | 366 | 125 |
| Масса тайпа сахьаташ — миллион | 19,5 | 106 |
| Радиоприемникаш—миллион | 3,0 | 103 |
| Телевизораш — эзар | 924 | 130 |
| ЦIагIа лелаю холодильникаш — эзар | 318 | 120 |
| Мебель — миллиард сом | 6,9 | 126 |
| Шекар-песок — млн. тонн | 2,7 | 116 |
| Дулх (паччахьалкено кийчдаьчох) — млн. тонн | 2,3 | 137 |
| Чкъаьрий (совнархозийи моттигерча Советийи промышленносте гIолла) — миллион тонн | 2,4 | 104 |
| Консерваш (совнархозийи моттигерча Советийи промышленносте гIолла) миллиард банка | 3.1 | 109 |
| Маша-даьтта (паччахьалкхено кийчдаьчох) — эзар тонн | 609 | 113 |
| Генарий даьтта (паччахьалкхено кийчдаьчох) — эзар тонн | 1.026 | 140 |
| ЦIенача шурех кийчъяь хIамаш (шура лоархIаш) — млн. тонн | 5,8 | 120 |
| Сапа — миллион тонн | 1,1 | 106 |

**Ийс бетта план кхоачаш а тIеххкхоачаш а яьй** чон, болат, прокат, болата турбаш, кокс хьадара, аьшка руда, кIор, мехкдаьтта даккхара, рафинированни цIаста, алюмини, даш, цинк, олово, магни, никел, электроэнерги, бензин, дизельни доагам, минеральни удобренеш, серни кислота, каустически кальценированнии сода, синтетически аммиак, искусственнии синтетически хьоасий, деррига синтетически кIувнаши пластически массаши а лоархIамегIа дола цар дуккха тайпаш а, автомобилий покрышкаш, Iанара турбинаш, 100 киловаттага кхоачаргдолаш низ а болаш йола переменни тока электродвигателаш, металл теда станокаш, тракторашта тIехьара косилкаш, шоаш лела ялаташ чуийду комбайнаш, машиннаькъашка лела тепловозаш, каьхат, цемент, шифер, сборни аьшка-бетонни конструкцеши доакъоши хьадара а, хIаьта иштта гIишлошта хьу тIаозара а.

**Соахка ийс бетта даьккхачунца нийсдича дукхагIа даьккхад: чон — 2,7 миллион тонн, болат — 3,6 миллион тонн, прокат 2,6 миллион тонн, кIор — 8,6 миллион тонн, мехкдаьтта — 11,9 миллион тонн, газ — 5 миллиард кубически метр, электроэнерги — 18 миллиард киловатт-сахьат, цемент — 4,2 миллион тонн.**

**Дикка дукхагIа хьаьй химически промышленноста продукци: алкидни кIувнаш 25 процент, целлюлоза эфираш 12 процент, полихлорвинилови кIувнаши сополимераши 18 процент а долаш, синтетически кIувнаши пластически массаши 14 процент дукхагIа хиннай, синтетически этилови спирт 47 проценти синтетически хьаьна кислоташ 59 проценти дукхагIа хьаду.**

Планови заданеш кхоачашъеча хана грузовой автомобилаши трактораши кIезиг-дукха кIезигагIа арахецара бахьан фуд аьлча, кердагIа йола автомобилаши тIехьа тайсача юртбоахама агрегаташца болх бергболаш йола керда трактораши хьае производство эргаяккхар да.

Газ яккхара, химически оборудовани, 100 киловатт совгIа низ бола электродвигателаш, машиннаькъашка лела электровозаш, машиннаькъашка лелаю кир кхухьа вагонаш хьаяра план кIезиг-дукха кхоачаш ца еш йисай уж еррига хIамаш, вагонашкара дIамеликкхараш, соахка ца ханна арахийцачарел дукхагIа арахийцаяле а.

Ийс бетта йола план кхоачашъяьй наха дукхагIа эша товараш хьадара: кIадаш, зипаш, гаташ, телата кога гIирс, сахьаташ, телевизораш, мотоциклаш, мотороллераш, мебель, шекар-песок, дулх, маша-даьтта, цIенача шурех яь хIамаш, сапа.

**Соахка цу ханна арахийцачунца нийсдича дукхагIа хьадаьд: тайп-тайпара кIадаш — 243 миллион квадратни метр, телатах баь кога гIирс—24 миллион пар, шекар-песок — 372 эзар тонн, чкъаьрий — 103 эзар тонн, маша-даьтта — 291 эзар тонн.**

Паччахьалкхен хьайбашкара йоалача продуктай кхоачамаш совдалар бахьан долаш, дукхагIа хиннай кхачани яйгачеи промышленноста продукци. **Соахка ийс бетта ийца хинначул дукхагIа ийцад паччахьалкхено: дулх — 43 процент, шура—15 процент, фуаш — 26 процент, тха — 15 процент, хIаьта 1953 шера цу ханна ийцачунца нийсдича дулх 3-зза гаргга дукхагIа ийцад, шура — 2,3-зза, фуаш — 2,2-зза, тха — 1,8-зза.**

Iилманнеи техниканнеи карагIдаьнна кердагIа дола хIамаш дIахо а балхашта юкъекхахьара гIулакх кхоачаш а деш, промышленни предприятешеи, Iилма-тоххкама институташеи проектно-конструкторски организацешеи ийс бетта хьа а даьд Iома а даьд машиний а механизмай а, аппаратий а, кхыча оборудоване а цхьа эзари ах эзари керда тайпа. Серийни хьаде Iомадаьд машиний, оборудоване, приборий, материалий 250 совгIа керда лоархIамегIа дола тайпаш. Машиностроене предприятеша модернизаци яьй 30 эзар совгIа йолча металл тедача станокашта, кузнечно-прессови машинашта, кхыйолча технологически оборудованена. Балхаш даьд дIахо а производства механизации автоматизации еш, цхьайолча процессашта, участкашта, цехашта, предприятешта комплексни механизации автоматизации еш, хIаьта иштта лакха овсарле йолаш болх бу керда процессаши машинаши балхашта юкъекхухьаш а.

Цхьа миллиони виъ бIаь эзари волча изобретателеи рационализаторей укх шера ийс бетта халкъа боахама дерригача доакъошта юкъейихьай ши миллион совгIа предложени. **Цхьа миллиони йиъ бIаь эзари совгIа изобретении рационализаторски предложении халкъа боахама юкъеяхьар бахьан долаш, шера 7 миллиард сомал совгIа ахча кходу.**

Къахьегама овсарле лакхъяра план ерригача промышленносте гIолла тIеххкхоачашъяьй. **ДIадахача шера хьалхарча ийс бетта лакхъенначунца нийсйича 1959 шера ийс бетта промышленностера къахьегама овсарле 8 процент лакхъеннай.**

1959 шера ийс бетта промышленни продукци хьаярга дIабода мах лохбара оттаяь план тIеххкхоачашъяьй. **Еррига товарни продукци хьаярга дIабода мах лохбарах 1959 шера ийс бетта планал совгIа 7 миллиард сом совгIа ахча кходаьд.** 1959 шера ийс бетта лохбаьб промышленни продукце лоархIамегIа дола тайпаш — мехкдаьтта, электроэнерги, чон, болат, тепловозаш, дуккхача тайпаехи маркаехи йола станокаш, автомобилаш, трактораш, продукце кхыдола тайпаш арахецаргда дIабода мах.

СССР Министрий Советера Центральни Статистически Управлени.

*Партийни вахар*

# КОММУНИСТАША ХЬОКХАМ ТЕЛ

Грозненски мехкдаьтта чакхдоахача орден лелаеча завода партийни организаце отчетно-харжара собране доклад йир партбюро секретара нов. Селицке. Цо белгалдир, партийни бюрос мел бaь болх партеи правительствaи решенеш кхоачашъеш къовсам лелабара тIехьа баь хилар. ХIанз Сийлахь-йоккхача Октябрьски Социалистически революце 42 шу дизара накъ болхаш доккхий производственни толамаш доахаш ба завода болхлой. КхоалагIча квартала план хaнал хьалха кхоачашъяьй коллективо.

Уж толамаш дахара бахьан да эггара хьалха йоаггIача тайпара завода балха парторганизаце хьалхле лелаяр. Завода коммунисташа шоашкара хьокхам а луш тIаийца декхараш дизза кхоачашду. Парторганизаце производственни процессашта механизации автоматизации яра завода къахьегамхой оарцагIа боах. Партсобранешкеи партбюро заседанешкеи каст-каста дийцад боахама дешаш. Йолаш йола торонаш гуча а йоахаш, царех бизза пайда эцилга вIаштIехьадаьккхад партбюрос.

ЧIоаггIа терко тIайохийташ лелабаьб партбюрос рационализаторски болам шербара болх. Завода новатораша еннача 491 предложенех 450 балха юкъе йоалаяьй. Цу предложенеех баьнна пайда 800 эзар сома лоархIам болаш ба. Цхьабакъда, цу лоархIамерча балха юкъе дакъа лоацаш коммунисташ кIезига ба.

Администрацен балхага хьажа завода вIашагIъехкача партийни контрола комиссеша шоай болх дIаболабаьб, хIьта цехашка, участкашка болх тоабара шоай предложенеш а тел хIанз комиссеша.

Коммунисташта идейно-политически кхетам балара тIехьа а хадданза болх лелабаьб парторганизаце. ДIадахача дешара шера партийни дешар хьехача кружокашка парте ХХI-ча съезда решенеш кIоаргга Iомайир. Из бакъду дикача толамашца съезда материалаш Iомаяра хетаяь заводе чакхъяьннача теоретически конференце. Тайп-тайпарча политически дешара формаех дешаш, шоай кхетам лакхбеш 400 совгIа саг вар заводе. Болх дика барца белгалбаьлар пропагандисташ нн. Комакин, Никишев, Дудников, Бондаренко, Миронов, иштта кхыбараш а. Дика вIашагIделла, йоаггIача тайпара кийчо а яь дIадоладаьд заводе укх шера а партийни дешара шу.

ЧIоаггIа терко тIайохийташ лелабаьб партийни бюрос массово-политически болх а. Идеологически балха дешаш партсобранешкеи, бюро заседанешкеи, цеховой парторганизацей секретарий семинарашкеи дуккхаза а дийцад. Завода агитколлектив хадданза шийн планах болх беш хиннай, завода болхлошта парте ХХI-ча съездеи ССКП ЦК-а июньски Пленумеи решенеш а хьехаш.

Доклад йистеяьлча пренеех къамаьл дир 13 коммунисто. Къамаьл даьча коммуниста, № 1 йолча цеха йоккхагIа йолча инженера нов. Быч-кова белгалдир, партийни организаце цехашкарча болхлошца айхха бувзам а болаш ший болх лелабаь хилари, хIьта коммунисташа шоашкара хьокхам а луш завода болхлошта новкъостал деш хинна хилари. Завода ерригача коллективах ахаш гаргга коммунистически къахьегама бригадеи ударники яха сий дола цIи яккхара тIехьа къахьегаш ба. Коммунисташа нн. Штайнгардтеи, Гноевойи, иштта кхыбарашеи завода кулгалхошта а партийни бюрона а, балхаца кхоачамбоацараш хилар бахьан долаш, чIоаггIа критика а еш къамьлаш дир собране, хIьта пайдане предложенеш а тийлар цар.

Партийни собране къамаьл дир цига хиннача ССКП Грозненски горкома хьалхарча секретара нов. Зотовс а.

Собране дийцача дешах лаьца партийни бюро болх мегаргболаш а лаьрхIа дIахо из болх тоабарах йола решени а тIаийцар собране.

А. СЛЕСАРЕВ.

## Механизаци ярах дийцар коммунисташа

Дика чакхъяьлар Грозньерча станце партийни организаце отчетно-харжара собрани. Собране доклад яьча партийни бюро секретара нов. Сергеева отчетни хана парторганизаце мел баьча балха кIоаргга анализ йир. Цо дийцар коммунисташа хьалхле а лелаеш станце болхлоша даьхача толамех, къаьстта белгалдир докладчика, агитколлектива болхи гойтара агитации дика лелаяь хилар а, хIьта иштта пенгазетах боалаш хинна пайда а партийни организаце профсоюзнии комсомольскии организацешта новкъостал а деш хьалхле лелаеш хинна хилар а.

Иштта докладчика дийцар партийни организаце балхаца хинна дуккха кхоачамбоацараш а. ХIанз а дукха я станце къахьегама дисциплина телхаеш моттигаш, хIьта иштта цхьаболча коммунисташеи комсомольцашеи йоаггIача тайпара терко а еш дIахьоц укх шера партийнии комсомольскии дешара занятеш. ДукхагIа йолча хана занятешка нах кIезига хул. Станце механизаци яра гIулакх а рационализаторийи изобретателийи гIулакх а, хIьта иштта болхлошта технически дешар хьехара гIулакх а чIоагIа лохача боараме латт. Ала дезаш да доклад дика кийчъяь а, хIьта партийни организаце болх дика бовзийташ а яь хилар. Цудухьа собране къамаьл де, отчетни доклада тIа ца аьннар ала безам болаш 23 саг хилар.

Эггара хьалха къамаьл дир коммуниста нов. Муравьева.

— Сона, машиннаькъа транспорта къаьнача болхлочоа хоза хет вай лоалахоша вагонии локомотивнии депоша хIара денна жерда техникеи станокаши, кхыйола оборудованеши увттаеш, болхлошта аттагIа хургйолча тайпара болх тоабеш хилар, — йоах цо.— Вай станце из долаш дац. ХIанз а къоастадаь даьннадац стрелкашта централизаци е еза яхаш дувцаш дола дош, хIьта вай станци-м вай машиннаькъа тIа эггара йоккхагIа ярех ма йий. Грозньерча станце балхаш тIеххьарча шерашка дикка лакхденнад. Нефтяникаша вайгара доаггIача тайпара дIадех нефтепродукташ кхухьа эшелонаш сихагIа лелаш хилар, хIьта из кхоачашде вIаштIехьдалац вай, хIана аьлча балхошта механизаци вай ца ендаь.

Иштта, кIоаргга партийни организаце болх тахка а тохкаш къамаьл дир коммуниста нов. Яничкинаси Кочетковси а. Цар белгалдир станце технологически процесс чакххйоаккхилга хIанз а кхоачашдаь ца хилар. Товарни дворе шиъ мара кран яц, царех цаI хадданза ремонте латт, хIьта вокханца еррига вагонаш йоассае вIаштIехьдалац. Партийни бюрос цкъа решени яьяр механизаце гIулакх чакхдаккха аьнна, бакъда кхоачаш-м йинзар из.

Докладчика а пренеех къамаьлаш даьраша а белгалдир рационализаторашцареи изобретателашцареи болх чIоагIа ледара лелаш хилар. Укх тIеххьарча 9 бетта ерригаш а 26 предложени еннай цар. Царех 7 мара балха юкъе йоалаяьяц. Цу дешах лаьца къамаьлаш дир коммунисташа Бровенкои Костюченкои.

ЧIоаггIа терко тIаяхийта дийцар цига технически прогресс хилийтара, автоматикеи телемеханикеи балха юкъе йоалаяра дIахо лелабе безача къовсамах. Цунах лаьца а дIахо берригa партийни организаце болх тоабарах лаьца а решени тIаийцар собране.

С. ВОРОНИН.

## Комсомольций отчетно-харжара собрани

Шалински районерча «Шалински» яхача совхоза комсомольцаши кагирхойи совхоза боахам айбара тIехьа хьинаре къа а хьегаш, лакхара производственни хьокхамаш дахара инициатораш а болаш хьабоагIа. Укх шера хьажкIаш дика хьувкъийтара, доаггIача тайпара царна гIулакх дара, уж ханнахьа чуэцара де мел доагIар деш я совхозе вIашагIъелла 9 комсомольско-кагирхой звено. Царех цхьайолча звеноша хьажкIаш чуэцара болх йистебаьккхаб. Къаьстта дика хьийкъай укх шера хьажкIаш шоллагIчеи, кхоалагIчеи, йиълагIчеи отделенешка. Цу отделенешкарча звеноша юкъера лаьрхIача хIара гектара тIара томараш тIехьа 90—95 центнер хьажкIаш йоах.

Шоаш мел деча юрта боахама балхаш тIа 140—160 процентага кхоачаш балха нормаш кхоачашъеш комсомольцаш дукха ба совхозе. Царех ба тракториташ Дошуев Iабдул-Вахид, Товлаханов Сулайман, Абуев Ваха, иштта кхыбараш а.

Дика хьокхамаш долаш къахьег совхоза къонача хьайбаш леладераша а. Царца ба хIара беттача Iаттагара дIабахача 9 бетта 1800—2000 килограмм шура яьккха бола дояркаш — Игнатенко Ольга, Мусалипова Аза.

Комсомольцашеи кагирхошеи даьха уж къахьегама толамаш белгалдир совхоза комсомольски организаце хиннача отчетно-харжара собране шеяьча доклада тIа комсомола комитета секретара нов. Абубакарова. Цун доклада тIа а, хIьта иштта пренеех къамаьлаш даьраша а комсомольски организаце балхаца дуккха кхоачамбоацараш хилар белгалдир, царца эггара хьалха наха юкъе беча политическии культурно-массовии балхацара кхоачамбоацараш а долаш. Клубашка вIашагIъехкача художественни самодеятельноста кружокашка кIезига ба нохчашха бола мехкарий, хIьта фермашкеи бригадашкеи лекцеши докладаши ешара болх а ледара лелабу комсомольцаша-агитатораша.

Долаш дола кхоачамбоацараш дIа а даьха дIахо йодача хана комсомола комитета болх тоабе лаьрхIар собране хиннача комсомольцаша.

А. ЯРАГИЕВ.

## ПРОМЫСЛАШКА автоматизации механизации елга лоархIамера гIулакх да

Нефтяникашта боккхача пайдане яр «Старогрознефть» НПУ нефтепромыслашкарча производственни процессашта автоматизации механизации яра ССКП Старопромысловски райкомои НПУ научно-технически обществаси вIашагIтеха хинна конференци.

Цига докладаш йир НПУ массехк инженерно-технически болхлочо.

— Цхьа эзарнел тIех вай республикера скважинаш телемеханизаци яь яьннай, — аьлар «Нефтяной промыслашка комплексни механизаци яра дола керттера наькъаш» яха доклад яьча КБАТ Грозненски филиал начальника нов. Шишкина. — ДIахо цо дийцар укх 1959 шера телемеханизаци елга республике лоххенна хилар, хIана аьлча «Октябрьнефта» НПУ е лаьрхIа автоматика цех хьалъяь яьннаяц.

Скважинашта меттел кхыйолча установкашта а комплексни автоматизаци е лерхI укх гаргарча хана. «Старогрознефта» НПУ телеуправлени ярах лаьца доклад йир управлене керттерча энергетика нов. Л. Рыжкова.

— Дуккха а пайда баьннаб промыслашка телеуправлени ярах,— аьлар докладчика. Цу гIулакхо торо хулийт диспетчерски пунктера: электродвигателаш йолаеи соцаеи, электрически сердало хьалсагеи йоаеи, скважинера электродвигатель болх ца беш йолга хьахайта, скважине дIа а цигара юха а телефонаца къамаьл де.

Нагахь санна, промыслашка линешта ханнахьа ремонт йойя, тишденна телефонни кабелаш хувцаш хуле, еррига телеуправлене аппаратура дика лелайойя телеуправлене болх дуккха а дикагIа леларгба.

«Старогрознефта» НПУ 1-ча телемеханизированни промысла кердача балха опытах лаьца доклад йир промысла заведующе нов. М. Еронина.

Промысла болх юххе денз хувца бийзар телемеханизаци яр бахьан долаш. Эггара хьалха вIашагIъехкар: диспетчерски служба, технологически служба, лаьттан кIалхарча ремонта служба, мехкдаьтта даккхара служба. ХIьта, диспетчерски пульт промысла конторе яр.

ТIаккха нефтяникаша кхетадир из структура нийса йоацилга а хувца езилга а. Службаш вIашагI а теха уж йоаккхагIа йир: диспетчерско-производственнии геолого-технически.

ХIанз, тхона хетачох, бакъахьа да ерригача промысле гIолла диспетчерско-производственни служба управлени ергйолаш хилча. ХIьта, цу службе болх беш хила беза говзагIа бола инженераш-диспетчераш.

— Боккха пайда баьннаб тхона,— аьлар нов. Еронина,— скважинашта телеуправлени яр бахьан долаш. Торо хилитай бийсан болх беш хинна мехкдаьтта доаккхача операторий смена дIа а яьккха цхьан сменах болх бе, скважинай балха учет тоаеннай. Иштта кхы дуккха а да телеуправлени яро тела пайдаш.

Бакъдар аьлча, кхоачамбоацараш а да кердача балха юкъе дукха-м. Царех лархIа дезаш да «ГМ-4» яха схема болх дика беш ца хилар, хIана аьлча цун телефонни кабель къаьна ба, цунах йоахка дукхагIа йола оатхалаш а тишача аьшках хьалъяь я, трансформаторни киоске напряжени ца хилча из хьахойташ йола сигнал хьаягIац диспетчерски пункте, дукха эш телефонни трубкаш а.

Производственни промыслашта механизаци ярах лаьца яр «Старогрознефта» НПУ керттерча инженера нов. В. Бабукова яь доклад.

Укх тIеххьарча шерашка доккхий балхаш даьд управлене массайолча промыслашка производственни процессашта механизаци яра. Болх беш да «КТП-510», «ТК-450», «КТП-550» яха, иштта кхыдола насосно-компрессорни трубаши штангаши дIа-хьа хьувзаеш дола пневматическии электрическии дIоагIаш.

Хьалха санна доацаш хIанз лаьттан кIал ремонт еш йола бригадаш уж дIоагIаш долаш я. Цу гIулакхана торо хулийт нефтяникий болх аттагIа хилара совгIа, 10—15 процент сихбе а.

Станокашта-качалкашта ремонт еча хана а кхыдола ремонтни балхаш деча хана а лелайора автокранаш, хIьта промысле тайп-тайпара дола наькъаш дехкача, иштта кхы балхаш деча хана лелайора грейдераши бульдозераши. Цар торо хилийтар хала балхаш аттагIа а сихагIа а де.

Скважинашта капитальни ремонт еча хана кара де дезаш хинна хала балхаш механизаци а яь аттача даьхар электромотор боаллаш дола гидродомкраташ оттадар бахьан долаш.

Бакъдар аьлча, дукха да производственни процессашта механизаци яра новкъарло еш дола гIулакхаш а. Царех лархIа деза пневматическии электрическии дIоагIашта эшаш йола оатхалаш лаха ха йолга, иштта кхыдараш а.

«Старогрознефта» НПУ автоматизации механизации яра йола группа вIашагIъеллай. Цу кердача гIулакхо торо хулийт дукхагIа пайда бала, аьлар конференце къамаьл даьча группа начальника нов. Сомика, хIана аьлча духхьала производственни процессашта автоматизации механизации елга ба тха керттера болх.

Конференце дакъа лаьцараша дикка пайда ийцар къамаьлаш даьраша дийцачох.

М. АХРИЕВ.

## ДИКАГIА ЙОЛЧА МОЛДАВСКИ КОЛХОЗЕ

МОЛДАВСКИ ССР. Дикача балха хьокхамашца накъ болх Чадыр-Лунгски района Ленина цIерахча, Социалистически Къахьегама Турпал А. И. Папуров председатель волча юртбоахама артелера колхозникаш хьатIайоагIача ССКП ЦК Пленума. Дуккха доакъош долча цу боахама оахамашеи комсий а сомий а бешамашеи дIалоацитт эзар гектар совгIа льтта. ХIара шерра-шера дукхагIа хьувкъ ялат гидуаргаш, баьца даараш, сомаш. ХIара шера эзараш тоннаш тайп-тайпара юртбоахама продукци дIател колхозо паччахьалкхенна.

Юртбоахама артела цхьан шера тIабоагIа пайда ткъо миллион сомал совгIа ба. Дукха ахча дIахец колхозо культурно-бытовой гIишлош хьалъяра. Колхозе да культура ЦIа, ворхI берий ясли.

ХIара шера тоалуш доагIа юртбоахама артела члений вахар. Дукха ба шоай доалахьа легковой автомобилаш, мотоциклаш йолаш бола колхозникаш. Соахка а укх шера а 400 совгIа бола колхозникий дезал керда хьалдаьча цIеношка чухайшаб.

Юртбоахама артела цхьан шера комсаш лелаелга да. 856 гектара тIа я цига комсаш. Укх шера дика болх беча бригадаша 90 центнер комсаш йоах гектара тIара. ХIанзле а ши эзар тонн гаргга комсаш ехкай колхозо паччахьалкхенга. 13 эзар декалитр чухошаргйолаш чхьагIар лоаттаду подвалаш а йоахкаш шушашка чхьагIар чудувтта цех а йолаш йола чхьагIар ду механизированни завод хьалъяь йоалаш латт колхозе. Шу йистедоалаш заводо ший низаца чакхйоахаргья цхьа эзари ах эзари тонн комсаш. Алхха комсаш лелаярах 10 миллион сом гаргга пайда баргба колхоза.

**Сурта тIа:** Ленина цIерахча колхозе чуэцаш латт комсаш. Хьалхашкахьара яр комсаш чуэцача хIара денна 150 процент ший норма кхоачашъеш йола Федорова Славова.

П. ЛИСЕНКИНА сурт.
ТАСС фотохроника.

## „СОВЕТСКИ СОЮЗ" ЯХА ДИЗЕЛЬ-ЭЛЕКТРОХОД

ГОРЬКИЙ. Волжски аренашка яьннай «Красное Сормово» яхача заводе хьаяь керда дизель-электроход. «Ленин» яха волжски хин флотера флагман морг да из.

Сахьата 27 километрга кхоачаш никъ бу цу кема. Каюташка — 439 пассажира моттиг я.

Йолайолийташ техкача еррига двигателаши механизмаши лерттIа болх беш яр. Паччахьалкхен комиссе из хьаэцаш дика лаьрхIар «Советски Союз» яха дизель-электроход.

**Сурта тIа:** «Советски Союз» яха дизель-электроход.

О. Ярчевске сурт.
ТАСС фотохроника.

# КХЕЛ ЯЦ

Укх шера Ташкенте водар со. Вагона чу, лоалахарча купе сега кхелах лаьца деш къамаьл хезар сона.

Къувсар кхелахи дынахи тешари ца тешари дар. Цхьанне йоахар берригача тIемах чакхваьлар ше чов ца хулаш. Из кхел я йоахар цо. Цкъа из ший новкъостаца разведке вахар. Минаш ехкача моттиге гIолла тIехбовла безаш бар уж. ЦаI хьалха водар, вож массехк гIа тIехьа вар. ЦIаьхха мина ийккхар. Цун новкъост вийр, хIьта цунна хIама а данзар. Ше цига вала везаш хиннавац, хIьта са новкъост цига вала везаш хиннав. Кхел цигга хиннай цун.

Вокх пассажиро доаладир, масала, «Сега кхел» яха М. Шолохова дувцар. Вай сенна къувс из, кхыметтел воккхача йоазонхочо Шолохова ший дувцарах а тиллай «Сега кхел», аьнна цIи. Цо йоах «Агитатор» яхача журнала тIа ше йийшай из цIи йолча кинокартинах лаьца язъяь рецензи. Нагахьа санна из цIи харцахьа яларе редакце харцахьа а аргдар из. Дувцар турпала—Соколовна—кхоллаш иштта яздаь хиннад. Из цунн хувца йиш а яцар.

Со кхелах тешац, цхьабакъда цунах теша хIана везац сона ала хац. Дех аз хьогара цу хатара консультаци ялар. Язде «Агитатор» яхача журнала оагIош тIа, кхелах тешар ше мадарра дош доацар долга гучадоаккхаш. Цу тайпарча статьяс чIоагIа гIодергда агитатораштa цар беча балха.

В. Ф. МАРЧЕНКО
Юрт Чулак-Тау, Джамбульски область Казахский ССР.

**ХЬАМСАРА ВАСИЛИЙ ФЕДОРОВИЧ!**

Iа хьай письмо тIа хьоадаьраш чIоагIа маIан долаш хаттараш да: «Йий хьогI кхел?». «Теша везий цунах?»

Эггара хьалхагIа жоп лургда вай, фуй кхел яхар? яхача хаттара.

Дынах тешача наха йоах: дунен тIа хулаш мел дола хIама хьалхле а лаьрхIа, яздаь да. хIара сага из веча хана яздаь да цунна хургдар. Из да кхелах тешар. Дынах тешача наха йоах кхел хувцалургьяц, хиланза юсаргьяц: «кхела кIалхара варгвац», «дегIар хиланза даргдац». МаллагIа дага доацаш хинна хIама кхелаца дувза а из иштта яздаь хиннад ала а кийча ба. Саг цамогаш хилар, машина кIал вахьар, цIи ялар—из дерригa а хиланза даргдоацаш яздаь лоархI. «Из машина кIал ваха везаш яздаь хиннад». оал иззамо хIама хилча дынах тешача саго.

Кхелах тешар, дынах хьехама лар я. Цо яхачох къаьсттача сега вахар меттел, дунен тIа мел дола хIама а Iаламаца боацача, наха шоашкара хьадагалаьцача низо иштта оттадаь, яздаь да. Тхьовра хьалха Iаламца къувса низ боацаш, говзал йоацаш нах хиннача хана баьннаб из ды. Цу ханарча сага ховш хиннадац фу бахьанийца хул саг цамогаш, ди тохара, хий Iаьржара, хьет токхора иштта кхидарий а бахьанаш. Цун вахар массайолча хана кхераме хиннад. Iалама низаш сега сибате долаш санна хеташ хиннад вай даьшта.

Дунен тIара хIамаши Iаламца хулараши «сега сибате а лерхIаш дага доацаш хиннача хIаман низ, цхьа хьаькъал а кхетам а болаш хIама долаш санна хеташ хиннад.

Циггара хьадоагIа кхел яха дош. Масала, тхьовра цхьан замалахь баьхача грекаша кхел яхар тийша болх боаллаш, наха балаш деш, царна дага латтар кхоачаш ца хулийташ, уж даькъаза боахаш йола къиза кхалсаг Мойры яха даьла йолаш санна хеташ хиннад. Древнеримски паччахьа кара, Юпитер яхача даьла мехкарий — Фатеш кхела даьлий лоархIаш хиннаб цунах хьадаьнна да «фатум», «фатализм». «кхел» яха дешаш цар «кара хиннаб» хIара сага хургдар оттаде, сега кхел оттае.

Кхелла лоархIаме цкъаза оалаш да «дакъа», «кхаж» яха дешаш. Уж дешаш хьадаьннад тхьовра цхьан замалахьа фос доакъош а дийя, тIаккха кхаж тессе из екъаш хиларах.

ХIара доакъашхочоа кхоачаш хиннад моллагIа дале а цхьа дакъа.

Хана йIоахала кхела сибаташ, формаш хувцаеннай, цхьабакъда керттера чулоацам а маIан а хувцаденнад тахан а тIехь, дынах тешаш болча наха, теш вай дахарца хила мел деза хIама хьалхxe а яздаь хиларах.

ХIьта иштта дий-те из бокъонца? Йолаш йий-те кхел? Тохкаргда вай уж хаттараш.

Кхелах тешара чулоацам а, цун маIан а, кхел я яхар а дош доацар хилар — Iилманца кхетадайтад марксизм-ленинизмо. Iаламе а обществе дегIадар ший наькъаца хилар а дага доацаш хиннари хиланза даргдоацари шоайла бувзам болаш хилар а дика гойташ болча материалистически-диалектикан хьехамо тешавеш хьахьокх кхелахи, хила мел дезар хьалхxe дIаяздаь да яхачохи, тешар дош доацар долга, в. аь. кхелахи дунен тIа хулаш мел дола хIама хьалхе дIаяздаь да яхачохи теша ца везилга.

Ховш да Iаламе а обществе цхьадола хIамаш хиланза даргдоацаш хулилга. Масала, дIакхесса кхера тешшаме лаьтта Iобожаргба, хIана аьлча Лаьтто шийна тIаувз из. Из да массанахьа кхоачаш дола дерригача дунен тIаозара закон. Дерригача Iалама а общества а дегIадар хул объективни законах. Хиланза даргдоацар бокъонца хулаш да, хIана аьлча из бокъонца Iалама а общества а дегIадара законаца хулаш да.

Цхьабакъда Iаламе а обществе а хиланза даргдоацаш хуларашца хила ца хила а тарлуш дола дагадоацараш да хулаш. Марксизмо-ленинизмо хиланза даргдоацаш хуларий хилара форма лерхI дага доацарех. Дага доацар кIоарггарча законаша хулийташ дац.

Цунна масал, Василий Федорович, хила тарлургда фронтовико вагона чу дийцар. Ши тIемахо-разведчик минаш ехкача гIолла тIехвоалаш хиннав. ТIехьавенар мина тIа нийсвенна иккхача мино вийнав. Хиланза даргдоацаш хиннадий-те из? Хиннадац. Из дага доацар да. Веннар ваха торлора миний механизмал массехк сантиметр аьттехьа е аьрдехьа гIолла, тIаккха мина эккхарг а яцар из вуврг а вацар.

Хьаэцар вай цхьаькха масал. Ховш да, йокъал эттача хана, геттара чIоагIа мух баьннача хана, цIи яьннача хана баьцовгIаш, хьайбаш хIалак хулаш моттигаш дукха нийслулга. Цу тайппара цу метте, цу хана баьцовгIаши хьайбаши далар хила а ца хила а тарлургда. Цига баьцовгIаш е хьайбаш далар дага доацар да. Къадаллалца даха а даьха дала ха хьа кхаьча баьцовгIаш е хьайбаш далар хиланза даргдоацаш а, законах а да.

Iилмои практикан таханарча лоаттамои тешаду вай цхьаккха кхел ца хиларах а е цхьаккха а хьалхxe яздаь хIама ца хиларах а. Массехк масал доладергда вай.

Шовзткъа — шовзткъе итт шу хьлха самолеташ каст-каста йохаш чуухар. Цу хана моллагIа а летчик воча кхеле лерхIаш хиннав. Авиаци дегIаяро, летни теореи практикои хIанз самолетаца ваха уннзара доацча даьккхад. Законаши, хиланза даргдоацараши, дага доацараши бокъонца кхетадаро овлан тIара хийцад летчикин авиацени хьал.

Дынах тешача наха йоах кхел кувцаяла йиш яц. Цхьабакъда Iилмои дахарои бакъдеш хьахьокх ца хилча бакъахьа дола гIулакхаш ца хилийта йиш хилар. Чоалхане йоацача кийчоно — грозоотводо — теха ди кхетаргдоацаш тешаме лораву. Ховш ма дий хьалха дIаяхача хана хIара шерашера эзараш нах ди детталуш боабеш хинна хилар. Царех наха оалар: «Иштта хиннай цар кхел».

Римски Папас XII Пий, капитализмо наьха бокъо цхьатарра хилар а, нах бIаьхегIа къегI хилар а, къахьегамхой къийбар бакъде герташ яьхад: «Вай кхел нийсъеш волча, дала, нах зе а уж тахка а, оттадаьд нах бIаьхии къеи хургболаш». Цхьабакъда вай халкъо, коммунистически парте кулгалца дIададаькхад нах бIаьхегIи къегIи, къахьегараши цар къих бахараши нах боацораши хургбоацаш. Социалистически революци котъяларца вай мехкарча къахьегамхоша шоай кхел шоай бе еллай, производства кхоачама дай а хиннаб.

1917 шера Коммунистически парте хьалхленца советски халкъо даь революционни хувцамаш бахьан долаш. ба яхача даьла низагара а доацаш, керда социалистически гIулакхаш а советски халкъа а вай паччахьалкхен къаьст-къаьстача наьха а кхел кхыча тайпара хувцаеннай.

Тхьовра паччахь волча хана вай мехка бераш дукха довра: хIара диъ берах шерага кхачалехьа цаI лара.

«Фу дергда хIаьта, цар кхел я из», — оалар дынах тешача наха. Цхьабакъда, советски Iаьдало дIахьекхад кхел цу гIулакха бехке йоацилга. КIаьд ца луш Коммунистически партеи Советски паччахьалкхенои наьха унахцIено чIоагIъеш а вахара-хьал тоадеш а лоаттабеча къовсама карахдаьннад, революци хилалехьа хьалхарча ханаца нийсдаь аьлча. 1959 шера берий далар ворхIазза кIезигагIа хургдолаш лаьгIде.

Библе тIа аьннад сигал тIа даьлага да книжка, цу книжка тIа язъяь я дерригача адамий кхел. Цхьабакъда цунах тешар—дунен Iилма харцдар, ший кулгаш когаш дIадехкар, ший ираз бахьан къовсам лоаттабе могаргдоацча валар, дала хьадаларга хьежаш вагIарга валар да. Нагахьа санна дала даларга хьежаш баьгIабаларе вай халкъа могаргдарий-те социализм хьалъе, толажагIа йола индустри хьае, дикагIа бола юрта боахам вIашагIболла, Iилмани техникани цIаккха ца хиннача тайпара толамаш даха цунца наьха вахар тоаде?!

Кхелахи кхы цу тайппарча гIулакхехи тешара овлаш дIадаьхад. Коммунистически парте наха юкъе бу чIоагIа низ бола кхетама болх бахьан долаш дукха хIама ца эшаш дIадаьннад нах кхелах тешилга. Коммунистически дахар хьалдеш советски наха кхелага а ца доахаш шоай низагеи хьинаргеи доах дог. Керда общество хьалъеш хьинаре дакъа лацарца цар шоаш хьаду шоай ираз а шоай дIахо хургдола сийрда вахар а Советски вахаро хIара денна чIоагдy:

— «Сат ший ираз хьаду пхьар ва», — яха халкъа кица нийса хилар. Наха шоай ираз бахьан лоаттабеча къовсамаца шоай кхел хувц.

Укхаза «кхел» яха дош кхи маIан долаш да. Дынах тешара маIан долча кхел яхача деша нийсса духьалара маIан долаш леладу из дош, цкъаза законах хиланза даргдоаца хIама лоархIаш да из дош. Масала, йоах: «Капитализма кхел хьалхе эттай», — в. аь. историе законех ховш да капитализм хIалак хила езилга.

Цкъаза, «кхел» яха дош къаьсттача сега е бIарччача халкъа вахара никъ чулоацаш да. Духхьала цу маIане долаш, дынаца дувзаденна доацаш, доаладаьд М. А. Шолохова «кхел» яха дош ший дувцара из аьнна цIи туллаш а цунах кино доаккхаш а. Цу Iалаьмате дикача дувцара берригa чулоацам кхел яр, дегIар хургда-кх яхача уйланна духьала ба. Керттерча турпала Андрея Соколова вахара никъ а кхел а, из ба, цхьаккха кхел а йоазув а ца лоархIаш, мелла халача нийсвелча а дог ца эккхаш ше шийна никъ боаккхача сега вахарах бола хьокхам.

Кхелах тешар, «хьалхxe лакхера чIоагIъьяьча кхелах». — из ше-ше Iехавар да. Нагахь санна Iилма наькъо дуненах яхар дерригача дахара, наьха практико, царна карагIдувлачар бакъдое а кхелах тешар цIаккха а цхьанна хана а бакъде тарлуш дац. Из харцду вай халкъа къахьегамца боаккхача хIара гIано.

Сенна зене да цу тайпара тешар. Кхел я яхача дешо IотоIаду керда хIама хьадарца бола безам хьинар, кхоачамбоацараштца лоаттабеча къовсама новкъарло ю, гIалаташ дувлийт, дукхагIа долча даькъе даьннача гIалата бехказа боах. Кхелах тешача наха дерригa далла тIадул, хIьта шоаш хIама а цадеш сатийнна кхоачамбоацараштa тIара хьежаш багIа безаш хул.

Наьха вахар даьла кхела кара а дерзадар, классови къовсама партена, моллагIа бале а революционни къовсама духьала хилар да. Кхетаде хала дац из «теори» хьана эшаш я.

Кхел — империалистически паччахьалкхенашта керда тIом хьоабара йолча пропаганда лард я. ТIом хьоабе гIертачар йоах, нагахьа санна кхел яле тIом хиланза баргбац, цудухьа цунна духьала къовсам лоаттабе безац. Наха фуннагIа дойя а хала гIойле яц. ХIьта кхело адамашта кийчбаь тIом хиланза баргбац.

Цу, адамашца моастагIал долча реакционни уйланна техар Н. С. Хрущева. ХIанзарча дунен юкъе латтача гIулакхий бизза тохкам а баь цо аьлар тIом хиланза баргбоацаш кхел яц. ХIанз йолаш я, агресси юхатоха материальни кхоачамаш долаш йола низ бола дунен социализма лагерь. Йолаш я тIема чIоагIа духьала йолча паччахьалкхений кхы группаш а. Капиталистически мехкашкарча болхлой болам геттара чIоагIа низ хинна дIаэттаб. Машаргахьа барий болам чIоагIа лакхбеннаб. Цу тайппара хIанз долаш да, империалисташка тIом ца хьоабайта низ кхоачаргболаш дола кхоачамаш дола общественнии политическии низаш.

Халкъашта юкъера къовсамаш тIемашца къоастаделга дIадаккха деза.

Тхо тешаш да, Василий Федорович, укх жопо хьона а, кхыча агитатораштa а, кхелах тешача наха шоаш тиннилга дIахайта а уж цу тулорах мукъабаха а гIо дерг хиларах.

А. КУРАНТОВ.

№ 19 йолча «АГИТАТОР» яхача журнала тIара.

# Хьайбаш во Iалашду „Шалински" совхозе

Доахан дебадар а юртбоахама продукташ дукхагIа яхар а чIоагIа лоархIаме гIулакх да. Из кхета а деш доккхий толамаш доахаш ба вай республика хьайбаш леладераши ареней болхлойи. Мишта латт из гIулакх Шалински района «Шалински» совхозе, къаьстта шоллагIча отделене? «Шалински» совхоза ерригача отделенешка гIолла лаьрхIача январгара сентябрь беттага кхаччалца йолча хана цхьацца лазараш хулаш а доакъар дIа ца кхоачаш моцалла а 319 бежан деннад, царех 165 Iасилг а леш. Цу совхоза шоллагIча отделене духхьал цхьан сентябрь бетта шин беттагара ялх беттага кхаччалца ха йола 22 Iасилг деннад. Деннача цхьан Iасилга мах юккъера лаьрхIача 550 сом ба. Малав цу гIулакха бехке? ХIана хиннад из? Зоотехника Емельянова а шурий-товарни ферма бригадира А. А. Оганесьяна а йоах, дIадилла доакъар хиннадац. БIаьсти сийна буц йолча хана Iасилгаш доажадаьд, буц йокъаелча хьалъяа хIама а йоацаш дисад уж. Доаханна ехка хьажкIаш хиннаяц. Iасилгашта йита еза хьажкIаш, кем хьа ма баргбий яхаш, доаханна дIа а юаь, хIаьта дIабийна кем укх шера во а хьийкъа бисаб уж. Кхыметтел чакхъяьккха шура а хиннаяц Iасилгашта кхоачамболлаш. 20-ча июньгара 1-гIа октябрь хьатIакхаччалца хьалъюаш духхьал цхьа шура мара хIама йоацаш лаьттад Iасилгаш. Шура а тоъал хиннаяц. Из гIулакх дIа ца ховш хиннабац ферма кулгалхой. Иштта меца леладаьд детта доахан а шурийна лаьрхIа кхедеш дола шинагаш а. Июнь бетта воккхагIа волча зоотехника С. Н. Тарменова кхоккха килограмм хьажкIаш хьахийцай хIара бетташ болча Iатта лаьрхIа. Цох кхоачам хургбоацилга цунна а ховш хиннад. Цхьабакъда, цхьа бутт баьлча, кхы а ца луш сайцай. Цул тIехьагIа геттара ледара баьннаб хьайбаш доакъарца Iалашдара болх. Совхоза директора П. Н. Глотовси С. Н. Праменовси наггахь хьахецаш йолча хьажкIий машино, доахан санна, моцалла довш латтача отделене коа тIарча оалхазараш а кхоачамбеш хиннабац. Ферма кулгалхоша доаггIача бесса Iунал ца дар бахьан долаш тайп-тайпарча лазарех цхьатарра цамогаш хила даьннад доахан. Лазараш доладелча гIоне детташ долча доахана денни буси лу шура. 300 литр кIезигьеннай. Из ховш хиннад совхоза кулгалхошта, цхьабакъда, деш хIама-м хиннадац. Доакъар а доацаш довш латтача Iасилгашта де хIама долаш хиннавац Мехтиев. Цхьабакъда, кулгалхоша бехке а ваь, балхара дIа-м ваьннав из.

Цу деношка шоллагIча отделене ферме гучадаьннад кхы а во гIулакх: деттача доаханех 118 етт хиннаб цига учете ца латташ, вешта аьлча, регистраци янза. Царна теха план а хиннаяц, уж дояркашта дIачIоагIдаь а хиннадац. Дахка а дахкаш, шура а луш ма хиннадий доахан. ТIаккха мичай шура, мичад Iасилгаш? ХIара доякага массехк етт ма бий лелабеш. ХIара Iаттагара массехк литр шура йоаккхаргйолаш тIаийца декхар а да. Цхьабакъда, из вай республика массайолча дояркаша лелаю схема хиннаяц шоллагIча отделене ферме. Нагахь санна, доярко доал деча группа юкъера цхьаболча Iатто шура кIезига луш хилча, из юкъера дIа а баьккха цун когаметта дукхагIа шура луш бар оттабеш хиннаб. Цу гIулакхо доахан телхадаьд.

«Шалински» совхоза отделеней ерригача фермашка гIолла, городера юртбоахама Министерствера комисси а ена техкача, 264 етт гучабаьннаб регистраци янза. Из да фермашка зоотехнически учет ца лелаяр, цхьаккха контроль ца хилар. Паччахьалкхенна эзараш сомаш зе хиннад. ДIа лархIалаш: бетта цхьан Iаттагара 195 литр шура кIезигагIа яьккхача а йоаккхартья.

Детташ дола доахан фермашка сов долга ховш хиннад воккхагIа волча зоотехника С. Н. Парменова, ферма бригадира А. А. Оганесьяна, зоотехника А. М. Емельянова, отделене управляющена Магомедова, из ца ховш хиннаб ала дац «Шалински» совхоза директор П. Н. Глотов а. Зоотехника А. М. Емельянова а бригадира А. А. Оганесьяна а цу гIулакха бехке ву С. Н. Парменов, хIаьта цо ший аргIах уж бу бехке.

ШоллагIча отделене ферме 118 етт сов болга гучадаьннача хана, отчетно-партийни собране, критика ца еш партийни организаце секретарь вола А. А. Оганесьян атта мукъавалийтав цу балха тIара. Цу собране хиннав «Шалински» совхоза партийни комитета секретарь К. А. Томилин а.

Цу тайпара ферма болх оарцагIвала цхьа да воацаш латтача хана отделене управляюще Магомадова шетпуске ца воххийташехь а совхоза директорагара бокъо а яьккха, август чакхбоалаш отпуске вахав, иттех ди хьалха, отделене партийни организаце секретарь хинна нов. Оганесьян. Из отпуске вахийтав райкомага хоаттам боацаш. Латтаргварий-теш Оганесьян юстара а ваьнна, нагахь санна ший цIа доагаш дайча. Бригадир Оганесьян отпуске вахача хана шишша-кхоккха Iасилг дийнахьа ца леш ди дIахадац. ХIаьта, цхьан дийнахьа 14 шинара урс хьакха дезаш а нийсденнад ферме. Бахьан фуд аьлча, шинараш цамогаш хиннад. Маьхий техад царна. Маьхий тIехьа техад е молхаш дукха техай ховш дац.

Массехк етт бетташ цхьа доярка лелар. Бешкарта кхо сов дукха долаш халла мара дIайохалацар из. ЦаI мара хIана яц хьо, аьнна, шийга хаьттача, цо аьлар:

— Кхо доярка хила езар тхо укхаза,—цаI цамогаш я, хIаьта шоллагIъяр селхан кIирандийнахьа цIагIа Iийна хIанз а хьаянза я. Дояркаш укхаза хилча а де хIама дацар царна. Бидонаш яхьаш машин хьаенаяц, цудухьа яьккха шура чуйотта хIама яц.

Ферме болх беш пхийтта доярка я. Цхьаннега а халат, кулгех хьакха йовлакх, сапа — цхьаккха хIама яц. Кхыметтел ведараш а цIагIара кхухь дояркаша. Автопоилкаш, автоматически доахан детта аппараташ я совхоза отделеней складашка цхьабакъда, уж дIаоттаеш яц. Деррига балхаш кулгаща ду. Таханарча дийнахьа «Шалински» совхозе иштта во латт хьайбаш леладара гIулакх.

**С. ЧАХКИЕВ,**
(Тха соб. корр.)
**Я. АБУБАКАРОВ,**
«Шалински» совхоза комсомола комитета секретарь.

## Практика чакхъяьннай

Нохч-ГIалгIай педагогически института физико-математически факультетерча 5-ча курса студентий юрта боахама машинаш Iомаяра йола практика йистеяьннай.

Практика хиннай № 4 йолча юрта боахама школе. ЧIоагIа сакъердалуш Iомайир студенташа юрта боахама машинаш. Практика кулгалдеш вар хьехархо Н. И. Мжельский.

Сакъердаме а тайп-тайпара а я студентий дешара программа. Шоай керттерча специальностел совгIа шофера, столяра, слесара, фотографа специальносташ Iомаю цар.

Школашка къахьегам хьехаргболаш кийчлуш ба хIанз 5-ча курсера студенташ. Из бокххача лоархIамера гIулакх да школа вахарцара бувзамаш чIоагIдара.

Майрра школе хьеха баха йиш йолаш ба хIанз института физико-математически факультета 5-ча курсера студенташ.

**Сурта тIа:** Студенташта юрта боахама машинаш хьехаш воалл хьехархо Н. И. Мжельский.

**М. ШИШХАНОВА** тексти сурти

# СОЦИАЛИСТИЧЕСКИ ДЕКХАРАШ КХОАЧАШДЕЛГА КЕРТТЕРА ГIУЛАКХ ДА

Семилетка хьалхара 1959-гIа шу, берригача советски наха санна, дог гIоздаларца тIаийцар МагIалбика райнерча юртбоахама къахьегамхоша.

Хьайбаш дебадарца, царна лерттIа Iунал а деш, уж дика леладарца, отделеней фермай болх дIахо тоабарца совбаккха лаьрхIадар цар дерригача хьайбаех хьабоала пайда.

МагIалбика хьайбаш леладераша ерригача шоай торонашка а хьежа, лаьрхIадар укх шера паччахьалкхенга дулх 9100 центнер, шура 23720 центнер, тха 720 центнер, фуаш 710000 дохка.

Иштта лакхера декхараш тIаийцад МагIалбика юртбоахама къахьегамхоша кхашкарча балхех хьабоаккха пайда лакхбаккхара а. Къаьстта лакхара социалистически декхараш тIаийцад «Ингушски» совхоза болхлой коллективо. Масса тайпара йола юртбоахама продукци совъяккха лаьрхIадар цига. Из чIоагIа дог гIоздоаккхаш гIулакх дар, хIана аьлча совхоз соахка юртбоахама продукци яккхар тIехьайисаяр, хIанз, уж социалистически декхараш кхоачашдича эггара хьалхарча боахамех цаI хургьяр совхоз.

Хьожаргда вай МагIалбика юрта боахама къахьегамхоша шоаш тIаийца социалистически декхараш мишта кхоачашду. Масса а тайпара юрта боахама продукци совъяккхарца семилетка хьалхарча шера паччахьалкхенга 5900 центнер дулха, 13720 центнер шурий, 310 эзар фуаш, 60 эзар центнер ялат, 13 эзар центнер гидуаргаш дохка лаьрхIадар «Ингушски» совхозо.

ХIанз боахама шу йистедоалаш латт. Шера дань балхаш вIашкатоха ха я.

Мишта кхоачашду совхоза къахьегамхоша шоай социалистически декхараш?

Дукха ба цу совхозе болх дика беш а, лакхера балха хьоккхамаш доахаш а бараш. Царна юкъе ба хьайбаш леладераш, механизатораш кхы тайпара кхашкара балхаш дераш. Хьаьнал къахьегарца семилетка хьалхарча шера декхараш кхоачаш а деш хьабоагIа совхоза дикагIа бола дояркаш Галаева Зина, Бекова Мовли, Аушева Соня, механизатораш Гуноев Iумар, Арсамаков Уразби, Цантроев Мурад, иштта кхыбараш а.

Цхьабакъда, ерригача совхоза коллективо ший декхараш кхоачашдац. Укх шера дIабахача 9,5 бетта юртбоахама продукци арахецара а, из паччахьалкхенга йохкара а план кхоачашъяьяц совхозо. Ка бола ялаташ чуийца даьннад. Деррига а совхозо паччахьалкхенна дIаденнар 13300 центнер ялат мара дац. Из, хьажкIаш йоацаш, дохка лаьркIачох 4-гIа дакъа а хилац. Ялат дIадалара шера дола социалистически декхараш кхоачаш ца дара керттера бахьан — ялаташ дIадера а кхедара а гIулакхаш агроIилмо яххача тайпара леладеш ца хилар да. ДIадахача шера гуйран дув ялаташ ший ханнахьа дийнадац цига. Царех дукхагIа дараша лаьтта шелденначул тIехьагIа дийнадар. Цул совгIа лаьташ кийчде доаггIача тайпара дика кийч а даьдацар. ДIадувш дола ялаташ нормал кIезигагIа а нийлха а дийнадар, дуккха а моттигаш яр молхаш ца тохаш ялаташ дIадувш. Из бахьан долаш совхозе 1600 гектар кIаи мукхи геттара дайна дIадаьннад укх шера. Из ялат дукхагIа долча даькъе пхелагIчеи йиълагIчеи отделенешка дар. Социалистически декхаращца лаьрхIача хIара гектара тIара гулде лаьрхIа ялат 12—14 центнер долча совхозо гулдаьр цун аханел кIезигагIа да. ЛерттIа вIаштIехьадаьха юртбоахама балхаш ца леладар бахьан долаш итташ эзараш пунт ялатий йоаьй совхозе. Цу гIулакхашта бехктокхаме эза саг а вац цига. Цул совгIа укх шера графиках сентябрь бетта дIадийна даьнна хила дезаш дола гуйран дIадув ялаташ хIанз а дIадийна даьннадац. Цо хьахьокх совхоза а отделеней а кулгалхоша соахкара гIалаташ кхетаде деззача тайпара кхета а даь гуйран ялаташ дIадера болх лерттIа вIаштIехьабаьккха ца хилар.

3000-нел тIех гектар хьажкIий я совхозе укх шера ялатийна лаьрхIа хьалкхеяь. ХIара гектара тIара 40 центнер фуалъяьхача хьажкIий гулъе, аьнна, дош деннад совхоза хьажкIаш лелаераша. Цхьабакъда, из дош кхоачашдаь цхьаккха а отделенера бригада а яц. Из атта гуш да. ХIанз хьажкIаш чуэцара балхаш сихденна деш да совхоза кхашка. Чуийцача хьажкIий хIара гектара тIара баьнна хьувкъам, цхьа пхелагIа отделени дIаяьлча, 7—9 центнер ба, хIаьта 5-ча отделене (управляющи нов. Хаматханов) 25 центнер я. Духхьала цу цхьан отделене хьажкIаш гулъяра социалистически декхараш кхоачашде торо хургья, уж ца йойташ ханнахьа чуэце.

ХIана кхоачашдаьдац совхозо хьажкIаш кхеяра дола социалистически декхараш? Цу деша жоп луш хилча эггара хьалха ала дезаш да, бIаьсти уж е еззача тайпара дIайийна ца хилар. Ерригa ялатийна ювш йола хьажкIаш квадратно-гнездови хьисапаца е лаьрхIа яр, шин оагIорахьа механизированни балхаш де йиш хургйолаш. Из гIулакх ший ханнахьа вIаштIехьа ца дакккар бахьан долаш совхозе нийса квадраташ йолаш цхьаккха ? гектар яцар. Из бахьан долаш хьажкIашта деш дола Iунал дукхагIа долча даькъе кара болх барца дора. ДIа дика ца ер бахьан долаш, хьажкIаш Iалаьмате нийлха а юкъе дукха йовкъаш йоахкаш а яр. Цу гIулакхаша кIезигбир хьажкIий хьувкъам. Цул совгIа белгалдаккха дезаш да хьажкIаш чуэцилга Iалаьмате ледара лелаш хилар а. Оттаьча графиках 20-ча октябре йистедала дезаш дар совхозе хьажкIаш чуэцилга. ХIанзалца кара а комбайнаща а чуийцараш кхоалагIа дакъа мара дац. Совхоза кулгалхошта лейча 30-нел совгIа «КУ-2» яха комбайн балха араяккха йиш яр совхозе. Графикаца хьажкIаш чуэца болх бе лаьрхIача 21 комбайнах хIара дийнахьа болх беш 8—9 комбайн мара яц. Технически лоаттам во хилар бахьан долаш дукхагIа яраш сеца латт. Укх бетта ерригача комбайнаща чуийцараш 300 гектар мара яц, хIара дийнахьа 60—70 гектар чуэца еза-ча. ЛерттIа ерригача комбайнаша болх бича бетта духхьала комбайнаща хьажкIаш чуийца яха торо яр совхозага.

Комбайнаща хьажкIаш чуийцача кхашка юхейисараш кара хьайоахилга во вIаштIехьадаккхар бахьан долаш дукха йов уж. Из хьахьокх укх масалас: кара хьажкIаш хьаяьхача кхай тIа хIара гектара тIара 11—12 центнер яьккхача, комбайнаца чуийцача 7—8 центнер мара яьннаяц.

Паччахьалкхенна 13 эзар центнер гидуаргаш дIаяла езача совхозо ерригa дIаеннараш 4000 центнерал кIезигагIа я, кхыча тайпара аьлча, дIадахача шера еннарел 5-зза кIезигагIа я уж. Цун керттера дарех цхьа бахьан уж чуэцилга тIехьадалар да. 5—6 дийнахьа уж чуэца мел эша торонаш йоллаше а цхьан беттал совгIа ха я совхозе гидуаргаш чуэцаш латта. Иштта да «Ингушски» совхозе кхашкарча балхех дола социалистически декхараш кхоачашдара гIулакх.

Кхы дикагIа латтац совхозе хьайбаш дебаде, царех хьабоаккха пайда совбаккха, аьнна, тIаийца социалистически декхараш кхоачашделга а. Шера 5900 центнер паччахьалкхенга дулх дохка лаьрхIача совхозо 9 бетта декхар 1618 центнер мара дац, 310 эзар фуах тахханалца дIаденнараш 125 эзар да. Кхоачаш ца деш дисар кхерам болаш да шура яккхара гIулакх а, хIана аьлча хьайбаш дебадара план кхочашъяьяц цига. ХIанз а доаханна Iа даккха моттиг кийчъяьяц. Базашка доакъар кIезига хIатIаэзад.

Хьайбаш леладара болх мел во лел хьахьокхара кхоачам беш да, совхозе укх шера хIара беттача бIаь Iатта лаьрхIа 49 Iасеи, бахкача бIаь устагIан лаьрхIа 75 Iаьхари мара кхедаь ца хилар.

Во лел совхозе хьайбашта доакъар Iалашдара гIулакхаш а. Планах хьайбашта кийчде лаьрхIад 7016 тонн аьла, 3683 тонн ча, 22000 тонн силос, хIаьта кийчъяьр 3476 тонн йоли, 806 тонн чаи, 11494 тонн силоси мара яц. Из иштта доллашехьа а хIанз а вIаштIехьадаьккхадац бригадашка хьажкIий гIадамаш вIашкатохилга.

Къаьстта во лел совхозе хьакхарчи коа тIара оалхазараши дебаделга а, дулха дIадала уж кхоабилга а. 3500 хьакха дулха чукхаба лаьрхIача чукхаьбараш 1795 я. Планаца лаьрхIа 35000 котамаши боабашкаши дулха дIаяла езача дIаеннараш 2300 мара яц.

Хьайбашта Iунал дара гIулакх Iалаьмате во лел совхоза дукхагIа йолча фермашка.

— ЛерттIа доахан доажадеш ца хилар а царна доагIаш дола доакъар ца далар а бахьан долаш чIоагIа кIезигьяьй тха фермерча деттача доахана шура,— йоах совхоза дикагIа йолча доярка Галаева Зинас,— ер гIулакхаш дIахо а иштта во вIаштIехьадоахаш тха кулгалхой хуле социалистически декхараш кхоачашде торо хургьяц. Отделеней кулгалхой, декхар да шоаш тIаийца лакхера декхараш кхоачашдара болх бераштa эшар Iалашде. Балхаш во леладеш хилар дизза гучадоал совхозо леладеш долча лаьттан бIаь гектара тIара боаккхача пайдага хьежача. Ала йиш йолаш да, совхозо семилетка хьалхарча шера тIаийца социалистически декхараш кхоачашдеш ца хилар.

Из гIулакх дийцар дукха ха йоацаш совхозе хиннача отчетно-хоржамий собране. Цхьабакъда, доаггIача тайпара из къоастадanзар. Коммунисташ ханнахьа цу гIулакха оарцагIа а баьнна, кхыбарашта балха хьокхам а луш, дIакхета а беш болх дIабихьабаларе декхараш кхоачашдергдар.

Эрсий кица да, «вIалла ца деш дутачул тIехьа дар а дикагIа да», яхаш. Совхоза дирекци, керттера специалисташ, партбюро, отделеней, фермай кулгалхой, коммунисташ, комсомольцаш, берригa совхоза болхлой декхарийла ба, социалистически декхараш кхоачаш ца дар бахьанаш тахка, мамогга чехкагIа балха юкъера кхоачамбоацараш дIадаха, совхоза болх боаггIача тайпара тоабе.

Уж торонаш совхозе хилар гу, цунна юххе уллача «Кавказ» колхоза боахамага хьежача.

«Ингушски» совхоза а «Кавказ» колхоза а торонаш бе-башха яц. Лаьтташ цхьатарра да. Шинна а боахамага дика техника я. Дика балха говзал йолаш бола механизатораш, кхы мел эша къахьегамхой шинна а ба.

Цхьабакъда, боахамий гIулакхаш тайп-тайпара леладу цар.

Кхашкара балхаш къаьстта дикагIа лел колхозе. Из ханнахьа а ца дойташ а чуийца яьлар ка бола ялаташ, агротехнически дикагIа йолча ханашка дIадийна даьхар гуйран дув ялаташ. Толамца кхоачашдаьд колхоза паччахьалкхенна ялат дохкара дола социалистически декхараш. ХIара гектара тIара 18—19 центнер ка бола ялаташ гулдаьд колхозникаша укх шера. ХьажкIаш а тIехьа дерригa паччахьалкхенна дIадала лаьрхIар 20 эзар центнер ялат долча дIаденнад 31 эзар центнер.

Бакъдар аьлча, цу колхозе а да кхоачамбоацараш дукха-м, хIаьта а эггара лоархIамегIа дола шоаш тIаийца социалистически декхараш кхоачашдаь а укх гаргарча хана кхоачашдергдолаш а ба колхозникаш. Уж толамаш даха цар вIаштIехьадаьннад къахьегама организаци, балха условеш дика хилар бахьан долаш.

МагIалбика района кулгалхоша чIоагIа уйла тIаяхийта а, терко е а, практически кулгалде а деза «Ингушски» совхоза болх сихха тоабара а района юртбоахама къахьегамхоша тIаийца социалистически декхараш толамца кхоачашдара а.

**«СЕРДАЛО»** газета рейдови бригада:

**Э. ГОГИЕВА,** «Ингушски» совхоза 1-ча отделене ферма заведующи.

**Т. СМИРНОВА,** МагIалбика горисполкома планови отдела председатель.

**Е. ПРЕМЫСЛЕР,** «Ленина байракх» яхача газета болхло.

**А. ХАРСИЕВ,** «СЕРДАЛО» газета соб. кор.

# Гаьнна хьалхарча исторически хана Грузенеи Нохч-ГIалгIайченеи юкъе лаьтта гIулакхаш

Литературни источникашеи архивни материалашеи чIоагIа кхоачамбоацаш кIезига гойт Грузенеи Нохч-ГIалгIайченеи юкъера культурнии экономически гIулакхаш.

Из иштта дале а кхетаде дезаш да, гаьнна хьалха денз из йолаш хилар а дукхагIа низ болаш йолча феодальни паччахьалкхен — Грузен влияни цунга гIолла Нохч-ГIалгIайчу кхоачаш хилар а.

VII-ча бIаь шерашка Грузи ший Кавказерча лоалахошта, къаьстта нохчаштеи гIалгIаштеи (дзурдзукашта А. Ш.,), влияни йолаш хилар тешшаме гойташ йола дукха источникаш а материалаш а корайоагIа вайна. «ГIалгIай халкъа исторе тIа феодальни гIулакхащца бола бувзам», яхача ший балха тIа проф. Б. В. Скитске язду: «VII бIаь шерашка персаьний влияни дIа а яьнна, цун когаметта эттай, гIалгIай хьалдола нах хьалкхоабаш йола Грузен влияни», яхаш [1].

Бокъонца гуш да, Грузецара гIулакхаш дегIабоагIаш лаьтта гIалгIай хьалдола нах хьалкхаьба Iеш ца хилар. Цу вай лакхе хьоабаьча балха тIа Б. В. Скитске йоах: «ГIалгIай хьалдолча нахаца гуржий паччахьа тIема гIо дара хьакъехьа договораш яьй, цар хIама лакх а деш шоайцига хьоашалгIа бехаш хиннаб» [2].

Ала дезаш да, эггара чIоагIагIа Грузен влияни, из паччахьалкхе эггара низ болашагI хиннача XII—XIV бIаь шерашка, Кавказерча къамашта, къаьстта нохчаштеи гIалгIаштеи, хинна хилар. Грузен влияни къаьстта чIоагIъелар кераста ды Къилбаседа Кавказе барца.

Вайна ховш да V бIаь шерашка болабенна кераста дына хьакъехьа дола книжкаш а кхухьаш, цар новкъосталца гуржий йоазув а доаржадеш, кераста ды кхайкабераш Къилбаседа Кавказе ахар.

[1] Б. В. Скитский, юххьанца арадаьнна «Извести», том 1, 168 оагI.

[2] Цигга 168 оагI.

Цу гIулакха хьакъехьа вайна дукха, дикка лоархIам болаш материалаш корайоагIа дуккхача шерашка нохч-гIалгIай халкъа къаьнара истори тохкаш болх баьча цIи хеза волча проф. Л. Семеновгара.

«Гуржий йоазув кхачара лераш,— язду цо,— бокъонца корaяьй вайна тайп-тайпарча моттигашка — Эса аьтта оагIорахьа (ТкъобIаь-ерда), аьрда оагIорахьа (Аьги-кхала юххера малхара каш), Магате (топпар кхабаш тIа, малхарча каша), Махта (цу моча кхабаш тIа).

Цу тайппара гучадоал, гIалгIай мехка керттерча даькъе Грузен влияни хиннача Эса ЧIожа денз, малхбузехьарча лоалахарча чIожа Шоан (Мох тIара малхара каш) кхаччалца гуржий йоазув даьржа хилар. Цхьадолча эпиграфически памятникаша — гуржий меттала — хьахьокх, хетаргахьа, гуржий йоазонца моттигера (гIалгIай) оазаш а дешаш а язде гIертар: цу йоазошца хила мег моттигерча (гIалгIай) метта мегаргдолаш гуржий алапаш хийца моттигаш) [1].

Иштта дIахо: «ЧIоагIа лоархIаме хургдар гуржий культуран лер вай йийцача районел совгIа кхыча районашка а малхбоалехьарча Грузен влияни хиннача нохчий мехкаца оагIув болаш долча чIожашка а гуржий летописцаша (хIара шерра-шера хинна хIамаш дIаяздеш бола нах) бакъдеш, Георгия V Блистательни (1318—1346) паччахьа хиннача хана католикус Ефимин тайп-тайпарча моттигашкарча а нохчашкахьарча а киназашка вахачул тIехьагIа евангеле спискаш дIаяхьийтай массадолча киназашка монастырашка [2]. Шандара йоах, Эса йисте гIалгIаша лоархIаш хиннача шин храма Твирлис Цминди ТкъобIаь-ерди Iохийрца пенаш хIанз долаш да. Тхона хет, царех хьалхардар цу замалахь гIордаьнна архитектора памятник хинна храм Альбирды да, аьнна [1].

Гуржий говзаша — нохчашкахьеи гIалгIашкахьеи хьалдаьд кераста наьха киназаш, гуржегIа бодача новкъа Млетаи Паснауран юкъе уллача юртарча (юрт Панщеты) киназашта тара а долаш. «ГIалгIай вIовнех а храмех а (Магиерды) доахкараш санна дола жIаргий сурташ корадоагIа гуржий мехкарча вIовнех доахкаш а. Масала, Мцхетерча крепостерча вIовнах (тIехьарча ханарча киназех (Анакуре)» «...Уж санна дола жIарraш корадаьд Миллера нохчашкахьа». Кавказа археологех йола материалаш)». 1,39). Ужжамо жIаргаш корадаьд ЦНО-рча гуржий гIалий наIарга. Аьрзерча гIалгIай храма чура корадаь шера-герга йовхаш йолаш бола биъ ткъам бола жIарг нохчашкахьа корадаьча аьшка жIарга тара да» [2].

Кераста дынаца влияни хинна ца Iеш, Грузи цу къаманца гIулакх доагIаш хилар тешам боллаш гучадоаккх лакхе аьнначо. Вайна ховча бесса, Грузи эггара тоаенна низ болашагIа хиннай XII—XIV бIаьшерашка. Гуржий паччахьалкхенна хьалхле лелаерий политикан кертера дакъа хиннад шоай мехка доазув шердар, лоалаха даха, къаьстта Къилбаседа Кавказе даха, къамаш карадерзадар.

Грузе ший влияни йоаржаеш хиннай, керттерча даькъе, кераста ды кхайкабарца. Цхьа ди хиларо торо лора кагегIа долча къамех тешамегIа бола новкъостий хила. Дыно гаргаозар Грузен феодальни верхушкеи лоаман наьха верхушкеи. Царга гIолла караберзабора бахача нахах къебараш, торо йоацараш.

[1] Семенов археологеи этнографеи 1928—1929 ш. лехарех. 1930 ш. 387 оагI.

[2] Семенов 1928—1929 шерашка гIалгIай мехка археологически этнографически тийхарех, 382—383 оагIув.

[1] Л. Семенов, археологически этнографически гIалгIай мехка 1928—1929 шш. корадаьраш, оагIув 387.

[2] «Кавказера меттигаши къамаши яздара материалий сборник» 1897 ш. XXII, отд. III статья М. Г: Джанашвили «Гуржий летописий историкий извести Къилбаседа Кавказахи Россехи, 50 оагIув.

Низ болашагIа болча лоалахошта (гуржашта) караерзар лакхлуш йоагIача вайнахски верхушкана эшаш дар гуржий новкъосталца ший аргIанна ший бокъо чIоагIъяра.

«Белгалдаккха дезаш да, эггара йоккхагIа йола гIалгIай гIалаш, шоай архитектурага диллача, эггара толашагIа дола храмаш гIалгIай керттерча бIена чу Эса ЧIожа хилар. Цига да ТкъобIаь-ерда Альби-ерда. ВIовнийи храмийи архитектуро хьахьокх феодальни Грузеца экономически, политическии, культурнии бувзам болаш а цун лоIаме йолаш а гIалгIайче хилар, цул совгIа Грузи гIалгIай мехка феодальни юкъамоттиг йолаялара грузински феодализман влияни хилар» [1].

Арахьара доазув чIоагIдара Грузена эшаш дар лоаман къамаш карадерзадар. Вайна ховш мадарра, цо дуккха итташ шерашка тайп-тайпарча къамашца тIом лоаттабаьб. Цудухьа эшаш дар гаргагIча лоалахошкара гIо. Уж бар тешаме лоалахой хинна ца Iеш, гуржий паччахьалкхенна гIулакх деш хинна, тIема дружина телаш хинна дзурдзукаш — (вешта аьлча нохчийн гIалгIайн). Дуккхаза а дзурдзукий новкъосталца цар коталонаш яьхай.

«Армяний паччахьа Сумбато валарах пайда эцаш, гуржий паччахьаш Азоргеи Армазелеи новкъостала бийхаб хIирийн лагаши (дагестанцаш — А .Ш.), царца дзурдзукаши дидойцаши. Цар новкъосталца котбаьннаб. Гуржий паччахьаша дукха боахам хIалак а баьб, плен боалабаь нахи йоккха фоси яхьаш юха а баьхкаб» [2].

Нохч-ГIалгIайчу йолча материальни памятникаша тешшаме хилар бакъдеш йола культурни влияни, хила йиш яцар, экономически бувзами низболашагIа болча лоалахой политически влиянии ца хилча.

Нохч-ГIалгIай исторически кхел чIоагIа ювзаенна хиннай лоалаха дахача къамий, къаьстта гуржий кхелаца.

[1] В. В. Скитский. ГIалгIай халкъа историе тIа феодальни отношенех дола хаттар, истори, том 1. арахец. 1, истори оагI 169.

[2] Картлис-цховреба, 1. ар. 1955 ш. А. Мровеш. «13-гIа паччахьаш Азорг Армазель» оагI. 45.

Цунца цхьана, XVIII бIаь шерашка ваьхача цIи хеза волча гуржий историка-географа Вохушти Батанишвиле болх байза дика хургда. Кавказе даьхача къамех йола сведенеш «Грузен географе тIа» ше луш цо йоах: «Хевена (Тийрка чIожал А. Ш.) малхбоалехьарча кавказцех дувцаргда вай хIанз, хIана аьлча малхбузехьарча оагIонах яздаь даьннад вай. Хеви (Тирка чIож) кхоачалуча Арагва е Ламеки (в. аь,Тирк) шаьрача арадоалача. Хетадзе яхача юрта лакхехьо цу Арагва яхача хих кхет Киспникеи Дзурдзуке яха (Iармхий) малхбоалехьара доагIа хиш: уж доагIа Дзурдзукенеи Пшаво-Хивсуретенеи (гIалгIай Пхийи доазо йистера) кистинка доагIа къулбехьера къилбаседагахьа, тIаккха къилбаседагахьара малхбузехьа, цун дIоахал да Кавказера (Пхий доазо тIара) Тирка тIа кхаччалца. Уж хиш вIашагIкхетача доккха чIож дIа а къовлаш багIа лакха, ира боккха ЖIайрахой лоам. Цига ягIа, крепость санна, го баьккха тIо-корт а яь йоккха гIала. Цу хи йисте ЖIайрахара хьалваьлча я Кистения (фаьпий шахьар) юрташ а хьалъяь тIишлош а йолаш [1].

Вохуште яхачох, Дзурдзукиче (гIалгIайче) уллаш хиннай Тирк-чIожа малхбоалехьа. ЛархIа дезаш да никъ хIанз йолча ЖIайраха гIолла хиннаб, аьнна. Хетаргахьа из бодаш хинна хила мег Фаьппий шахьар тIа гIолла дIахо Андаки, Ализапистави, Циплона, Табатака а баха Грузе. Нохчашкахьара из бодаш хинна хила мег Советски районе гIолла Итумкхаларча чIожа, Тебула Тушете а баха Грузе.

Нохчашкахьара а гIалгIашкахьара а Грузе долхаш гIашлой наькъаш хинна хилар бакъдеш материалаш я. Уж наькъаш ихад доагIача хи йистошка, лоамашка, босенашка гIолла. Уж керттерча даькъе гIаш аха везаш хиннад, цхьабакъда цхьайола моттигаш говраца ваха йиш йолаш хиннай.

Дахача бIаь шерий 80-ча шерашка Г. Н. Казбека гIалгIай лоамарча наькъех лаьца яздаьд. «БуротIара Ангушта гIолла тIех а баьнна Эса ЧIожах урагIа бода Галашкара никъ, аьнна, цIи йоаккхаш бола никъ. Из никъ области доазона 20 вераст мара гаьна йоацаш уллача Хамхи кхаччалца ворда яха йиш йолаш тоабаьб: вож дакъа Эса ЧIожа гIолла хьунзгIа дода, мухьаш кхухьа наькъа така мара лархIа йиш йолаш бац. Лоамах тIехвоала моттиг я области доазув кхоачалуча, Эса наIарах тIехваьлча пхий мехка кхоач» «ДагадоагIаш хила деза, малхбоалехьарча ах области доазув пхий оагIорахьа геттара чIоагIа чхараш йолаш болча лоама керттерча довкъашка гIолла ца додилга. Цудухьа Тифлиской губерне доазо тIа. Эса долалучара Арагвага кхаччалца, из никъ геттара во хилар.

Хьамхира Тифлиски губерне ваха йиш я Харе гIолла Куреламски лоамах а ваьнна, аьттехаьра Эсах кхетача хи чIожа — ТкъабIаь чIожа гIолла Митхой шахьаре гIолла Тионетски уезде а ваха. Из ба къилбаседехьара наькъилг» [1].

Уж халеи кхерамеи дола наькъилгаш мара вIаши бахка моттиг хиннаяц нохчаштеи гIалгIаштеи гуржаштеи юкъе дуккхача итт шерашка.

«Нохчашкахьеи нохчийи» яхача ший книжка тIа историка-академика Берже язду: «Цу мехка эрсий балалца йолча хана бокъонца дола наькъаш хила йиш хиннаяц». Бахача наха кхоачам беш хиннаб, бердашка, чIожашка гIолла, гIаш саг вохалургволаш, цхьача говра баьречоа а ваха хала долча наькъа такилгех» [2].

Мелла наькъаш хала хиннадале а дзурдзукаши, (в. аь. нохчий гIалгIай) Гуржийи гаьнна хьалхарча хана денз боахама гIулакхащца шоайла бувзам болаш хилар вайна ховш да. Из бакъду археологически раскопкаш ечарна кораьча хIамаша. Масала, бIаьхегIа бола нах дIа бехкача кашара корадаьд даьреш, дото хIамаш, юкъерча бIаь шерашкара гизгаш, дото ахча. Цар гойт Нохч-ГIалгIайчеи Къулбехьарча Кавказеи, къаьстта аьлча Грузецеи хьалхашкахьарча Малхбоаленцеи бувзам болаш хинилга. Лехача материалаша гучадоаккх — йоах Е. И. Крупнов,— тхьовра гаьна хьалхарча хана укхаза баьхача наьха гаьнарча тховра хьалхарча культурни меттащца гIулакх долаш хинна хилар. Дуккхача куца лелача хIамаша, гизгаша иштта кхыйолча кхалнаьха хозлен хIамаша, къаьстта дукха бесаш долча тайп-тайпара форма йолча гизгаша, белгалдоаккх массаза укхаза Къилбаседа Кавказе баьхача наьха Къулбехьарча кавказаца, къаьстта сурьма дукха долча Малхбузехьарча Грузеца гIулакх долаш хилар» [1].

Цул совгI ховш да, нохчашкеи гIалгIашкеи оахаш дола лаьтта кIезига хилар. Ялат тоъацар 3—4 бетта мара. Юхейисача хана даа ялат да дезаш дар ялат дуккха долча районашкара.

Белгалдаккха дезаш да Грузи даьгIе эшаш хилар. «Шайх Нийний яхар» яхача книжка тIа дувц гуржий Iуша шоай Iулаш Жавахете (Триалет-жавахети, картле лоамара дакъа) доажадора яхаш. Хьайбаш леладар лакхдара чIоагIа лоархIам болаш хиннай Триалет-месхети яха моттиг.

Грузера лоамароша кхихьай цIагIа лелаю хIамаш, куца лелаю хIамаш, кIадаш, кхыйола хIамаш, юрта боахама оатхалаш, (нух а кхыраш а).

Цхьайолча материалашка диллача, нохчийи гIалгIайи мехка гIолла долхача наькъех цар пайда эцаш хиннаб ала йиш йолаш да. Цу наькъашка гIолла дIагIорг йоал яла езаш хиннай. Шоай доалахьа уж наькъаш хилар бахьан долаш дегIадоагIаш латт лоамарой цхьа дакъа. ЛоархIам болаш да княза Волконскеи дьяка А. Хвотовеи гIалгIай мехка—ЖIайрахой чIожа гIолла бодача наькъах яздаьр (1638 ш.) «Доал деш болча лоамарой кабакаш я новкъа»,— яхаш язду цар. Гуржий паччахьа 1665 шера Москве вахийтача митрополита Епифане нийсагIа ше долчча бесса яздаьд цу наькъах яьхача йоалах. Цо яздаьд Мцхетера Москве водаш новкъа нийслучох. «Тушаи Чечен яхача городаи юкъе 200 саг чу а волаш ши кабак я, совгIат ца делча саг тIех валийтац цар, совгIаташ доккхий а дех» [2].

Гуржаштеи гIалгIаштеи, нохчаштеи юкъе лаьтта политическии, экономически культурнии гIулакхаш чIоагIа лоархIам болаш да нохч-гIалгIай истори Iомадара. Цудухьа тхона хетаргахьа, гуржий а Iарбий а меттала Кавказа хьакъехьа даь йоазош тахка а царех пайда эца а беза Нохч-ГIалгIай истори шерра кхетадара.

**А. И. ШОВХАЛАШВИЛИ**

[1] Вохушти Баттанишвили «Грузен географи, 118 оагI.

[1] Г. Н. Казбек. Терски области тIема статистически яздар. 2 гIа дакъа. ГуржегIа 1888 ш.

[2] Берже «Нохчашкахьеи нохчийи» арадаьннад ГуржегIа 1859 ш.

[1] Е. И. Крупнов. СССР Iилман Академи. «Советски археологи» № 3, 1958 ш. 106 оагI.

[2] М. А. Полиектов экономически разведкаш. XVIII бIаь шерашка Кавказе, Москва, 22 оагI.

# Доазол дехьара

## „СССР СИЙ КХЫ А ЧIОАГIАГIА ЛАКХДЕННАД“

ПАРИЖ, 19 октябрь. (ТАСС). Планеташта юкъе лелача советски автоматически станце лаьттара бIарга гуш йоацача Бетта вокх оагIорахьара сурташ а даьха царех дола хоамаш Лаьтта кхачийтад, аьнна баьча хоамо Франце нах чIоагIа цецбоах. Дерригача парижски газеташа дикагIа бIаргагургйолчча метте цу Iалаьмате доккхача гIулакха хетадаьча хоамаштеи диаграммаштеи кела техай.

Печата органаша, массане а раьза болаш мукIарло ю Советски Iилмахоша Iалаьмате боккха толам баьккха хиларах. «Фигаро» яхача газето лерхI планеташта юкъе лела автоматически станци толамца урагIа яхийтаро «Космосе лела йиш йолаш хилара лоархIамегIа бола гIа» баьккха хилар.

«Массане а раьза болаш мукIарло ю, — яхаш белгалдоах «Пари-жур» яхача газето, — из Iалаьмате дика котало хиларах». Мичча беса уж сурташ дале а, язду «Орор» яхача газето, Iалаьмате дика карагIдаьнна гIулакх да из, яхаш. Планеташта юкъе лелача автоматически станцегара кхаьча хоамаш Iилманна боккха пайда болаш хилар белгал а деш «Паризен либера» яхача газето язду, «космически аре карзерзаяра лоархIаме лагIа да из», яхаш.

«СССР сий кхы а чIоагIагIа лакхденнад» — иштта лерхI Советски Союзо толамца кхоалагIа космически ракета яхийтар, французски деловой гIозарий орган йолча «Эко» яхача газето.

## США президента Эйзенхауэра баь соцам

ВАШИНГТОН, 20 октябрь. (ТАСС). Тафта-Харлеи яхача законага хьежа, президента Эйзенхауэра селхан указани еннай юстицен министерствона металлургически промышленностерча 500 эзар болхлочо йолаяь забастовка соцаергйолаш соцам байта судага, аьнна.

97 ди дIададьннад металлургаша забастовка йолаяь. ВIашагIкхийттача Штатий металлургически промышленноста историе чухь мел хиннарел йоккхагIа а йIаьхъенна а забастовка я из. Хадданза хIамашта маьхаш тIадетталуш хилар бахьан долаш кампанешца керда коллективни договораш а даь, шоашта алапеш тIатохийта гIерт болхлой. Компанеша тигац забастовка яьча болхлоша яхар де, уж гIерт кхыметтел болхлоша хьалхагIа яьха бокъонаш йоае а. Укх деношка болхлой профсоюзаца еш лаьтта переговораш юкъахъяьхар компанеша.

«Кхы де хIама дисадац са», йоах президента заявлене тIа, хIана аьлча «коллективни переговораш» елга а металлургически промышленностера болх сихха юхаметтаоттабар мехкарча «къаман хьашташа» дIадахача ханна дехандаь.

## ЧIОАГIБЕ ИРАНСКИ ХАЛКЪА БАРТ

БАГДАД. 19 октябрь. (ТАСС). Ираке общественность хIанз тIехьа дувцаш я укх бетта юкъе Иракски Республика премьер-министр Абдель Керим Касем тийшача балхаца ве гIортарах шийна чуесса эгIазло а халахетар а. Къаьстта цу дешах лаьца заявлени яьй Иража машар бахьан къовсам лоаттаберий Национальни Совето.

Тийшача балхаца Абдель Керим Касем ве гIертар, йоах заявлене тIа, кхыча, республика а яьккха революци а йоахае гIерташ леладеча бIехача гIулакхашца дувзаденна доацаш, ше къаьстта гIулакх дац.

Ирака премьер-министр ве гIортар, йоах дIахо заявлене тIа, «Ираке граждански тIом хьоабе а империалисташта чубахка никъ баккхар духьа» а даь гIулакх да.

Машар оттабара духьа къовсам лоаттаберий Совето ший заявлене тIа дерригa Ирака халкъ тIахьех иштта-ча, империалистий тийшача балхашта хьалхашка барт-цхьоагIо йолаш а фийла а хила яхаш.

## ГРЕЦЕРА КЕРДА АНТИДЕМОКРАТИЧЕСКИ ЗАКОНОПРОЕКТ

АФИНЫ. 17 октябрь. (ТАСС). Парламента каникулаш йолча хана цун законодательни функцеш кхоачашъеш йолча лаьрххIача парламентски комиссега законопроект еннай. Цу тIа лерхI гитлеровски тIема преступникашта бокъонца амнисти яла (буцараш ба 734 гитлеровски тIема преступникаш).

Законопроекто яхачох, мукъаваргва 1959 шера аьхки гречески судо набахта чувалла 25 шу ха теха вола гречески халкъа моастагI-палач Макс Мертен, Крите оакхарал леладарах дIавайза вола гитлеровски тIема преступник Колвес лохилга а соцаргда.

Юстице министр Каллиас законопроект комиссега ялар бакъде гIерт Малхбузен Германецара Греце хьоашал «Грецена болча пайдана» дохаде ца ларца.

Гречески къамо эгIазлонцеи халахетарцеи жоп лу правительства леладеча цу гIулакха, яхаш язду тахан «Авги» яхача газето. ЭгIазлои халахетараши доаржа а деш Манолис Глезос набахта чу а кхесса, национальни сопротивлене оагIорахьара къовсам лоаттабераш лувца а лувцаш ше кхестабеча хана Грецена духьала «нацизма яьча йоккхача преступленешта» гречески правительствос яь амнисти санна дола Греци кIезигьеши ца лоархIаши дола гIулакхаш хулаш хаза йиш яц, яхаш белгалдоаккх газето.

Малхбузен Германе Грецена даьд яхача новкъосталах луш бола мах ба из керда законопроект, йоах «Авге». Греце правительствос есарий Iаьдалах кхоачашдаьд боннски режима хетар.

«Политически эшаш хиларга» диллача цхьанна тайпара нийса дац правительствос леладу гIулакхаш, йоах «Этнос» яхача буржуазни газето.

«Неа» яхача вокх буржуазни газета яхачох, Грецен общественность чIоагIа тамаш а еш, цецъяьннай немецки тIема преступникаш мукъабалийтарах.

**ЯПОНИ.** Дукха ха йоацца укх тIеххьарча шерашка ца баьннача тайпара чIоагIа мух баьлар мехка. Миха а доагIай а чIоагIало, цIаккха а ца хиннача тайпара чоагIа хьайнача форда талгIеша доккхий зенаш дир цхьайолча районашка. Боабаь а, човнаш яь а, де доацаш байна а эзараш нах ба. БIаьш, эзараш бола нах чуIеча цIеноех баьнна лел. 50 пассажирскии чкъаьрий лувцеи кема хи бухе дахад, хIаьта 381 кема бердах дийтта дохадаьд. Зенаш хиннад 38 префуктуре Деррига хинна зе 100 миллиард иенага кхоачаш да.

**Сурта тIа:** хий чухьийддача Токио районе.

**Киодо агентство сурт.**

## ФЕЛЬЕТОН
## „ДАРГIА-ДАРГIАНЕИ“ „У У У“-неи ЮКЪЕРА КЪОВСАМ

— Цхьаволa саг хул «Ер нахага ма дувцалахь, аз хьога хьайгга дувц хьона. хьо хьай мотт цергашта юкъе соцабе ховш волга сайна ховндаь», яхаш нах чIоагIбеш, ше тIаккхаьчкхаьчачунга пайдана доаца хабараш дувцаш. ТIаккха хIанз вай дувцаш дар шаккъе юхьиг лаьттагIа а елла, юкъ сеттош хила деза, из хьадаьнна моттиг мичара я сага ховргдоацаш.

— Ва Висхьажа...

— ЭхI, сабар, сабар. Кхы ма яккхалахь са йизза цIи. Хьаста тIа а лийннавар хьо, тха вирда тхьамадас — Iалхан-Юртарча Висхьажас-могадаьд зикар деча хана фата тохарца цхьана чIондарг лекхар, яхаш. ВIаший йизза цIераш яха хIана мегаргьяц аз дувцаргда хьона тIехьагIа. Iа са цIи яккха «В» аьле. Из са цIера хьалхара алап да. ТIаккха аз хьа цIи йоаккхаргья «Я» аьнна, Бачи-Юртара СаIаде ЯрагIи аргдац. Дукха а нах хургба шоай цIерий хьалхара алапаш «В» а «Я» а долаш. ТIаккха ховргдац хабар дувцар малагIа ва.

— ТIаккха, ва «Я» хьо цхьа хаттар де ма воалларий сога, хьадувцал.

— Со-м, даьра Висхьажа, эхI, бехк ма баккхалахь, цкъа Iамарах, ца ховш яьккхар аз хьа цIи, ва «В», цкъа-дале вай вIаший цIераш яха хIана мегаргьяц, ха а шозлагIа-дале хьоца дагавала а ловра сона. Укх тха Бачи-юрта из вай вирда гIулакх, аьлча а, фата тохача хана цхьана чIондарг лекхаро наха юкъе а цхьаболча дезалашта юкъе а вас йолаш гIулакх оттадар хьога дIахайта безам бар са. Масала, Элсана Iаьла фата тохача вирдах ва, тIаккха цун воI Саламу вай вирдах ва, цунна бакъахьа хет фата тоххаше а цунца пандар а лекхача. Уж шиъ тайп-тайпарча вирдех хилар бахьан долаш шоайла раьза боацаш а ба. Лоацца аьлча тхо ши тоаба а хинна декъаденнад. Масала, цхьан тоабаца ба фата еттараш: Элсана Iаьла, Чаре Iумар, Эдалхана Габи, Мовлади, иштта кхыбараш а, оаха царех «Данга, данга, данга» оал, вокха тоабаца ба вай вирдех бараш: Эдалсултана Салауди, СаIаде Увайс, Iаьлий воI—Саламу иштта кхыбараш а. Цар вайх оал «ууу», «ЦIа, цIа, цIа». Вай Iад хьекха пандар лекх яхилга да из — «ууу», «ЦIа, цIа, цIа» яхилга. Газеи борзи санна вIаший «барт» болаш да тхо. Иштта, уж хIамаш дар-кх хьога са дувца безам хиннараш, ва «В».

Цул совгIа, ва «В», цар тхота йоах, уж зурмаш лекхилга оаш шоашкара арадаькkха хIама да, даьша леладаьдац из. ТIаккха оаха царга ях, фата еттар а дацар хьалхарча хана лелош-м. Оаш а шоашккара арадаьккхад из. Иштта да-кх са вирда вошa, тха гIулакххаш.

— ХIанз со кхет хьона, са вирда вошa ва «Я». ВIаший цIераш яха мегаргьяц аьлар-кха аз во хургда вай гIулакх, натахьа санна «Ленинан некъ», «СЕРДАЛО» газеташта вай леладер дIахойя. Дала лорадолда вай газеташта из ховлгах, дуне мел доалла дIадоаржадергда, радио чу гIолла дIакхайкадергда, вай гIулакх цар чIоагIа дохадергда. Вай пандара оаз а «у, у, у,», «ЦIа, цIа, цIа», яхаш каш хургьяц тIаккха «ЦIицI, цIицI», аьнна чура хьаяла Iи а йоацаш сосаргья. Шоана юкъе долча гIулакхах аьлча, бакъдар да пандар локхилга вай Казахстане долча хана юкъедоаладаь хилар. Иштта бакъда фата тохар а тIеххьарча хана юкъедоаладаьлга. Хьалхарча хана доацаш дар из. Масса хана а цхьа хIама леладеш хилча кIордаду. «Дукха диача модз а кIахьлу», яхаш кица да. Цул совгIа, хьажийца тоба даь болча наха шоай коа а лакхийтацар пандар, зикара юкъе из боалабар-м хьоаде а мегаргдацар. ТIакха хIанз а из дувца мегаргдац. Фата «ДаргIа-даргIа», «данга, данга» дарах дог ловзадалац. ДегI деза лел. Къоначар са мукъа даргда, нагахьа санна фата тоххаше а пандар локхаш хилча.

ХIанз керттерадар да фата тоххаше а пандар локхаш хилар, хIана аьлча цунца кагирхой чуозаргба вай, пандар локхача кагий нах боагIаргба. Цар вай мугIараш шердергда. Из бакъ хилар гойт вайна юкъе чувенначa Элсана Iаьлий воIа—Саламу. Iаьла ше-м вагIац вайна юкъе. Из вокха саг ва, цун пандарца гIулакх дац. Кагирхой цхьан «даргIа-даргIанех» са мукъа далац. Нагахьа санна пандар хилча хьайна тойя вальс, хьайна тойя танго, е Шамала йиш лакха йиш я...

Укх фельетона тIа дувцар чIоагIа беламе хIама да, хIана аьлча дукха бац из хеза вай къамах бола нах. Нагахь санна, Висхьажаси ЯрагIеи шоайла из къамаьл фельетона тIа долчча тайпара даьдеце а, ховш да Курчалоевски районе а ухаш, цунах тарра дола къамаьлаш Висхьажас даьлга, из «болх» дIахо хьош из волга.

Зикар деча хана фата тохара а пандар лакхарца а кагирхой шоашта юкъе чуоза гIерт тайп-тайпарча вирдех бола нах.

Курчалоевски районе во лел политико-воспитательни болх. Районкулгалхой декхарийла ба гаргарча хана из тоабе а дIахо йодача хана цхьаболча тIехьабисача, баьдеча наха юкъе кхетама болх чIоагIа лелабе а.

**Р. ОЙСУНГУРСКИЙ.**

## Завода керда цех

Совнархоза кхачан промышленноста управлене Грозненски чхьагIара-къаракъа, коньячни спирт доаккха цех болх бе йолаеннай. Цу цехера еррига оборудовани Грознерча предприятеша хьаяь я. Аппаратура балхага хьожаш йола цхьайола процессаш автоматизаци яь я.

«Гипрогрознефть» проектировщикаша вай Советски Союзе эггара хьалха цу цехе массайолча хана коньячни спирт доахаргдолаш йола колонна яьй, цо доаккхаргда шера бIаь эзар декалитр.

Октябра 42 шу дузача ден сийленца накъа болхаш, балха овсарле кхы а лакхъе лаьрхIад коньячни завода къахьегамхоша.

**М. ЕРЕМЕНКО.**

## Сакъердаме концерт

Хоза тоаьча сцена тIара хьахоз:
Лаьй лоамашта юхе уллаш
Хозча зизай ферта я.
Барт тайна цхьа дезал санна
Сакъерда тхо гулденнад...

КIеззигача наха дIадоладаь илли тIехь-тIехьагIа хьатIаухачар тоа а деш хозлу, цун оаз чIоагIлу, дукха ха ялалехьа сцена тIа вIашагIкхет йоккха хор. Уж ба сакъерда арабаьнна вай мехкара тайп-тайпарча халкъий кагирхой. Кулгаш а лаьца, цхьа или яхаш, цхьатарра дIаболх эрсий, украинцаш, къоаршой, черсий. Массане а уйла цхьатарра я цар, вахар цаI да, цар шоай иллеца хестабу къахьегам, машар, къонал.

Сакъердаш йола моттиг хила йиш яц халхар юкъе доацаш. Цудухьа шешегIа доладу халхар укхаза а. Эрсий халхар хувцалу украинчунца, молдаваний дар узбекачунца. ТIаккха долалу Кавказа халкъий тIах, аьнна халхар.

Цул тIехьагIа цIаькха а илли оал хоро. ХIанз цо хестабу вай мохк — Советски Россия.

Иштта я «ДоттагIал» яха вокально-хореографически композици. Цу номераца чакхдоал Къоаршой-Черсий Паччахьалкхен иллеи халхареи ансамбла оттадеш дола концерт.

ЧIоагIа гIадбаха, дегаш раьза долаш дика тIаийцар зрителаша цар 20 октябре Нохч-ГIалгIай драмтеатре оттадаь концерт. Хоза сакъердаме программа я ансамбла хьахьокхар: цар оал тайп-тайпарча халкъий иллеш, хьагойт тайп-тайпара халхар. Геттар дукха дийзар зрителашта «Эльбрус» хача лоамах дола «Минитау» яха илли. Боташева хьалха а оалаш хоро даьккхар из. Илли чакхдоалача хана халхар оттадир солиста Аджиева. ЧIоагIа тIоараш техар цунна наха.

«Ткъамаш дола зунгат» яха эрсий илли чIоагIа хала да оалаш: сиха ритм я цун, хIаьта а хоро дика даькхар из. Ансамбла хоро оал аккомпанемент йолаш а йоацаш а дола иллеш. Ала деза хоро илли оаз цIена йолаш оалилга.

Дика даькkхар кхалнаьха вокальни группо «Сона везар» яха ногайски илли. ЧIоагIа раьза хинна цкъа шозза а юхавийхар зрителаша ансамбла солист Браев Казбек. Цун халхар дIачакхдаллалца бухьар латташ оттаде дезаш дар. Из халхар сиха ритм а хала сурт долаш дале а Браев аттеи кадайи воал халха.

Солиста Шхагошева оттадир шалташца ду халхар. ВIалла ритмах ца талхаш, бухьара а воалаш бархI шалта бага а елла халха ваьлар из.

Иллеши халхари хинна ца Iеш, кхы а номераш я программаца У. Гаджибекова «Аршин Мал-Алан» цIи йолча азербайджански музыкальни комедейне Телии Велии дуэт аьлар солистка Мамбетоваси РСФСР заслуженни артиста Джегутановеи. ЧIоагIа сакъердаме оамалаш хьахьекхар цар. Джегутанов ансамбла болетмейстер ва. Цул совгIа концерте илли оалаш а халха воалаш а ва.

Ала деза ансамбла юкъе дика илли оалаш бола солисташ хилар а. Геттара хоза аьлар Боташеваси Скорыйси югославски «Сплит» яха илли.

Шоаш дика музыканташ хилар хьагойтар национальни инструменташца музыка локхаш хиннача А. Песуновас, Т. Коркмазова, А. Калустова.

Къоаршой-Черсий ансамбль Грозне концерташ увттадеш йола масесхк ди да. Массанахьа а безаме тIаэц уж наха. Укх деношка уж дага ба вай республика юрта боахама районашка концерт оттаде баха. Ансамбла коллектив йоккха талант йолаш а я, хIаьта цун концерт сакъердаме а да.

**А. АНДРОЕВ.**

## Торжественни собрани

19 октябре, Нохч-ГIалгIай драматически театре хилар цIи хезза волча поэт, революционни демократ, хIирий литературни мотти литературеи вIашагIделла Хетагуров Коста Левановичвань 100 шу далара хетаяь Грознерча къахьегамхой торжественни собрани.

Лоаццача къамаьлаца собрани хьайийлар Ночх-ГIалгIай АССР культура министра нов. В. А. Татаева.

ХIирий халкъа поэт Хетагуров Коста вань 100 шу даларах лаьца собране доклад йир Нохч-ГIалгIай писателий союза правлене председатела нов. Хамидова.

Торжественни собрани йистеяьлча собране хиннарашта Нохч-ГIалгIай паччахьалкхен филармоне симфонически оркестро а Нохч-ГIалгIай халхареи иллеи Ансамбла артисташа а доккха концерт оттадир. Хетагурова язъяь а цунах язъяь а стихотворенеши, хIирий халкъа халхараши иллеши а юкъедолаш яр концерта программа.

Иштта Хетагурова хетаяь, шоаш язъяь стихаш йийшар писателаша Яндиев Джамалдиннеи Музаев Нурудинеи.

**С. СУЛТАНОВ.**

## Радиопередачай программа

**22-ча октябре:** 17.00 — Культура университет радио чу гIолла эрсий меттала); 17.20 — Пионераштеи школьникаштеи передача (гIалгIай меттала); 17.35 — Карачаево-Черсий ансамбла концерт; 18.00 — Юрт-боахама болхлошта передача (эрсий меттала); 18.20 — Керда хоамаш (эрсий меттала); 18.40 — «Автоматика семилетка ткъамаш да» — передача (нохчий меттала); 19.20 — Керда хоамаш (нохчийи гIалгIайи метташка).

**23-ча октябре:** 7.20 — «Грозненский рабочий» газета обзор; 8.20 — «Ленинан некъ» газета обзор; 8.35 — Советски Союзереи доазол дехьареи хоамаш (гIалгIай меттала); 8.50 — Хоамаши передачай программеи; 9.00 — «Хой шоана?» — концерт; 17.00 — «Советски наха коммунистически кхетам балара юкъарча организацей декхараш» — беседа (эрсий меттала); 17.20 — Юрта боахама болхлошта передача (гIалгIай меттала); 17.35 — Моттигерча авторий музыка; 18.00 — Пионераштеи школьникаштеи передача (эрсий меттала); 18.20 — Керда хоамаш (эрсий меттала); 18.40 — «Лоаццача хана хьажкIаш чуийца йоахаргья» — передача (нохчий меттала); 19.20 — Керда хоамаш (нохчийи гIалгIайи метташка).

**24-ча октябре:** 7.20 — «Грозненский рабочий» газета обзор; 8.20 — Пионераштеи школьникаштеи передача (нохчий меттала); 8.35 — РадиоладувгIархой письмоех оттаяь передача (гIалгIай меттала); 9.00 — Концерт; 17.00 — Керда хоамаш (эрсий меттала); 17.15 — Литературни передача (гIалгIай меттала); 17.30 — Халхара ашараш; 17.50 — Микрофона хьалхашка театр; 18.40 — «Агроном — коммунист Баширов Шуддин» — корреспонденци (нохчий меттала); 19.20 — Керда хоамаш (нохчийи гIалгIайи метташка).

Редактора заместитель **Дж. ХАМАТХАНОВ.**

## Тахан кинотеатрашка

**Челюскинций цIерахча кинотеатре**
Йоккха зал — **«Машара хьалхара ди».**
долалу: 10, 12, 2, 4, 6, 8, 10.
ЗIамига зал № 1 — **«Машара хьалхара ди»**
долалу: 8.30, 10.30, 12.30, 2.30, 4.30, 6.30, 8.30, 10.30.
ЗIамига зал № 2 — **«Машара хьалхара ди».**
долалу: 9, 11, 1, 3, 5, 7, 9.
ЗIамига зал № 3 — **«Машара хьалхара ди»**
долалу: 9.15, 11.15, 1.15, 3.15, 5.15, 7.15, 9.15.

**«Родина» яхача кинотеатре**
Iан зал — **«Машара хьалхара ди»**
долалу: 9, 11, 1, 3, 5, 7, 9.
Ахкан зал — **«Идиот» (1-гIа сери)**
долалу: 6, 8.



# ФУ ДИЙЦАР НАЛЬЧИКЕ ВIАШАГIКХИЙТТАЧА ПИСАТЕЛАША

9 октябре городе Нальчике, Черсий-Балкхарой Автономни Советски Социалистически Республика Лакхехьарча Совета Заседаней Зале, хьайийлар РСФСР писателий Союза правлене бюро заседани. Къилбаседа Кавказерча къамий литератураш дегIаахара дешашта хетаяь хиннача цу сессе пхе дийнахьа болх бир Черсий - Балкхарой, Къилбаседа ХIирий, Нохч-ГIалгIай, Черкесий, Къоаршой, Дагестана, Калмыкен писателаша хьинаре дакъа а лоацаш. РСФСР писателий правлене бюрос ший заседанеш йир Нальчике, Али Шегенцукова цIерахча колхозе, Черсий-Балкхарой паччахьалкхен Университете, Тырна-Аузски Молебден доаккхача лоаман комбинате,—болхлошта, колхозникашта, интеллигенцена, студенташта юккъе, цар дакъа а лоацаш. Из мадарра аьлча, писателий союза правлене бюро заседани хинна ца Iеш — Къилбаседа Кавказерча писателий съезд яр ала мегаргдолаш а къамий доттагIал хьахьокхаш а йола моттиг яр.

Нальчике Къилбаседа Кавказерча вошал долча къамий писателаш вIашагIкхетаро белгалдаь хьахьекхар Советски дуккхача къамий литература лакхденна хилари халкъашта юкъерча доттагIлен хьале цо дегIдахьилгеи.

Керттерча даькъе Нальчике вIашагIкхийттача лоаман къамий писателаша дийцар дар — фу де деза Къилбаседа Кавказерча къамий литератураша кхы а хьинарегIа, кхы а дикагIа коммунизм хьалъяра сийлахь-доккхача гIулакха новкъостал дара.

I.

Вурийтта меттала яздеш болча Къилбаседа Кавказерча къамий дукхача меттай оаз йоагIа литератураш дегIаахийтарах дола тайп-тайпара декхараш.

Советски писателашта массаза а иразе хийттад шоаех Коммунистически партес ший гIончаш лоархIар, [illegible]

ра машар, вошал, хьаьнала къахьегам хоастабе, кхайкабе, иллеца бувца шоашка дакъа кхачар. Писателаша доккхал ду шоай къахьегам советски мехкарча миллионаш болча къахьегамхой хьинарах айхха дIаувш а царна пайдане а хиларах.

Къилбседа Кавказерча дуккхача меттай литератораша шоаш эрсий литературах лоархI, хIана аьлча лоаман къамий литератураш из бахьан дIаьхегIа, низ болашагI хиннад, писателий говзал эрсий литература гIонца, цун Iаьдалашца лакхъеннай, шоай уйлаш, дегахетамаш къоастамболлаш ювца, яшха Iемаб. Кхы а къоастам болашагI аьлча, лоаман къамашта эрсий литература тIара шоаех дола историе бакъдар корадаьд. Цунца цхьана тардаь аьлча, эггара хьалха Кавказерча лоамарой сурт, кеп, говзамерча йоазош тIа хьадийцараш эрсий писателаш ба.

Вай ханарча советски литературан эргало я из дуккхача къамий литература хилар. ХIара литература викалаш болча писателаша шоай къаман кеп, сибат, белгало юкъейохийт цунна. Къамий литератураш хадданза дегIаух шоайла новкъарле ца еш, вIаший новкъостал а лоаттадеш. Сийлахь-йоккха Октябрьски социалистически революци яьнначул тIехьагI хьахила а дегIааха а даьннача къамий литературай керттера тема я адамашта юкъера доттагIал, сийлахь-доккхача эрсий халкъацара доттагIал. Цудухьа къаьгга белгалдоах нохчийи гIалгIайи писателаша шоай произведенеш тIа эрсийи нохч-гIалгIайн къамашта юкъе дукхача хана денз хьадоагIа а 1917 шера денз кху дукхагI чIоагIденна а доттагIал. Масала, «Маца довз доттагIал» яхача С. Арсанова романа тIа эрсий болхло-революционер Дмитрий Иванов, «Артиста никъ» яхача И. Базор- [illegible]

хIанзарча замах, цу заман сагах йола произведенеш язъяр сийлен гIулакх долга хьалхадаккхарал совгI, из декхар кхоачаш мишта дергда а литература халкъан вахарца дувзаденна хилар мел боккхача лоархIаме да а хьахьекхар. Цудухьа эрсий доккхача литератураца цхьана, цунна нийсса, къаман хиларах цхьаккха тайпара шийна йола оатто ца лехаш, къахьегаман турпалал, советски халкъа иразера кхоане хьахьокхаш творчески болх бе декхарийла ба Къилбаседа Кавказерча къамех бола литератораш а къаьстта аьлча, вай нохчийи гIалгIайи писателаш а.

Цу уйланца дувзадолийташ укхаза юха а дагадоханза далац новкъоста Н. С. Хрущева дешаш:

— ДегIаахара керттера лини латт, —йоах новкъоста Хрущева — литературеи искусствои даиман халкъа вахарца дувзаденна хилийтарах, вай советски халкъа сийлахь-доккха вахар эргадаккхара болхи цунна кхоачашде дагадарий сийлеи, цун лакха моральни дикали къаьгган тешавеши хьахьокхарах. Литературани искусствони лакхехьара общественни декхар да—коммунизма гIишлоне керда толамаш дахара тIехьа лоаттабеча къовсаме халкъ гIоттадар.

Цу дешаша чулоац писателий берригача балха хьисап. Халкъа вахарца хIанзарча заман сурт хьахьокхарах мамогга дукхагIа бувзабенна хилар, шоай балха керттера тема елга, халкъа ираз дуллаш болча балха хьинарера доакъашхой хилар — ишта да творчески болхлой таханара декхар.

Цу лакхехьа хьоахадьача сийлен декхарий локкхала дIаотта бокъо а торо а я Къилбаседа Кавказерча къамех болча писателий, хIана аьлча Сийлахь-йоккха Октябрьски социалистически революци йоаккхача шераш- [illegible]

маIан тIа а тIайоагIа тIехье кхетаергйола литература дала доагIа писателаша халкъанна.

II

Къамий литератураашта эрсий меттала перевод яра дош къаьстта белгалдаьккха дийцар бюро заседане, хIана аьлча из Iалаьмате боккхача лоархIаме да. Ткъаь иттех шу хьалхагI болабаьб вай мехка дахача дуккхача къамий литератураш эрсий меттала даьха халкъага дIадовзийтара боккха болх. Цу лоархIамерча балха ларде иллай вай Коммунистически парте ленински къамий политика.

Нагахь санна даьй-мехка сийлахьбоккха тIом лаьттача шерашка къамий литератураашта эрсий меттала перевод яра болх тоъал лаьгIенна хиннабале, цул тIехьарча шерашка чIоагIа дегIабенаб. Кхы хIама ца аьлча а тоъаш ба укх тIеххьарча шин шера гIалгIайн нохчийи литературанна цул хьалхагI дIа мел дахача шерашка яьчул дукхагIа эрсий меттала переводаш яь хилар хьоадича а. Из хьадоагIа литература ше ший ерригача жанраех дегIаухаш хиларцара а литература хьадераш дегIаохкарцара а. Кхы къамий литератураш ца хьоахадича а тоъам ба вай республикерча къахьегамхоша дега тIара раьза хинна тIаийца дола «Нохчий-гIалгIай поэзи» яха Москве эрсий меттала арадаьнна книжка дийцача. Из доацаш, Москве а Грозне а кепа теха эрсий меттала арахийцад Дж. Яндиева, Х.-Б. Муталиева, Н. Музаева, М. Мамакаева поэтически соорникаш.

Цхьабакъда, РСФСР писателий Союза правлене бюро заседане цу хьакъехьа дийцар дар переводий дикали воли, цар чулоацама декхараши, цкъаза переводаш во а къамий литература форма толхаеш а хилар. Цудухьа сурт, эпитет, деша историе хьисап-куц — из деррига а перевод ечунна боккхача лоархIаме хила деза, хIана аьлча Кавказе дахача къамий Iаьдалаш, цар шоай къамий башхалснаш ца йовзарах, мохк, цун этнографи, боахам, культура мадарра ца довзача переводчико, алхха цхьан подстрочникаш ондало яь переводаш еш хилар литературанна пайда беш ца хиларал совгI, цунна зуламе [illegible]

III.

[illegible]

Кавказерча лоамарой поэзи (багахбувцам боацаш) хIанзарча заманцара хьайолаенна, сийлахь-доккхача эрсий къама культурах лоаман къамаш кхедаьча Октябрьски революцеца хьахинна я. Цудухьа цу поэзес шехьахиннача хьалхарча деношка денз гIулакх ду советски халкъа коммунистически идеалашта лаьрхIа. Цу поэзен онк ийду шоай кхоанарча иразага — коммунизмага кхачара са ца кходеш турпале къахьегача лоамароша. Цхьабакъда, ала доагIа лоаман къамий советски поэзи цIаьхха, шаьрача моттиге хьалтIаяьнна, зиза тоха йолаенна ца хилари халкъий, багахбувцама кIоарга а хьеIа бола хьаст цун хинна хилари, хIана аьлча халкъанна даха а лела торо хургьяцар илли доацаш, поэзи ца хилча, цу тIа гIолла ший дегIотткъам, тIалаттача низашта еш йола духьале а гоамал а дIа ца кхайкайича.

Лоаман чхарий духьале каг а яь, чIожера шаьрачахьа хьийдда лоаман масса хий санна, советски замалахь къаьгга сиха дегIденача лоамарой литератураашта юкъе белгалъяьнна моттиг дIалоац нохчийи гIалгIайи поэзес. Цу поэзена керте латт говзаме поэт Джамалдин Яндиев, йоккхача планех язъяьча поэмий автор Нурадин Музаев, Хаджибикар Муталиев, Ахьмад Ведзижев, кхыбараш.

Лоаман дукъ санна белгала таханарча ханара ашараш хьахоз нохчийгIалгIай поэзецара. Цхьабакъда, берригача а вай поэтий творчествацара данман а хьаетталуш хилац вай ханарча, социалистически эргалоний, кхоанарча коммунистически хозлен хьаж. ТIагIоллара кхайкадеш хилара хьисап долаш, уйлан кIоаргал ца кхайкаш хилара ледарал йоалл вай поэзех хIанз а. Цкъаза хоза рифма йоагIаш хиларах а кхоачам бу цхьаболча поэташа, ханза ший произведенен поэтически кеп, чулоацам геттара эсала хуле а. Цудухьа бюро заседане оттадаьча цу деша хьакъехьа массава а цхьан уйлан тIа латтар: вай поэтий говзаме йоазоний дикал айелга ший ерригача шоралла, ший ерригача иралла оттаданза дарг ца хилар тIа, хIана аьлча из дIадех ва- [illegible]

Городе Грозне Сталински районе ОГПУ яхача кирпични заводе 4-ча корпуса 19 квартире вахача Пынтя Павел Ивановича суде деннад городе Грозне Сталински районе ОГПУ кирпични заводе 7-ча корпуса 8 квартире йоаш йола сесаг Соломенникова Валентина Александровна йитарах дола дош. Дош хьожаргда Сталински районе нарсуде 2 участке.

РЕДАКЦЕ АДРЕС: г. Грозный, Сталина улица, 23. ТЕЛЕФОНАШ: редактора — 2-41-23: редактора зам. — 2-07-01: бехктохкама секретара — 2-25-72: Корректорске — 2-30-91 партийни вахарен экономикан отделий — 2-25-72:

СФ02395. 1918 шерарча 11-ча августа цIерагIа йола типографи. Нохч-ГIалгIай АССР, г. Грозный, Революце проспект, 30/3. Заказ № 6559.